REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM | Ára: 300 Ft | 2016. FEBRUÁR

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Busai Bori (Jászberény) és Mahovics Tamás (Békés) a Fölszállott a páva tehetségkutató verseny legfiatalabb táncospárja, akik fergeteges előadásukkal elkápráztatták a zsűrit és a televízió nézőit *Fotó: Farkas József*

TARTALOM

A Tápió mente első országgyűlési képviselője ..... 2-6. oldal
JÁSZKUNSÁGI CSALÁDFÁK
Székely redemptusok Fülöpszálláson ..... 7-8. oldal
Amerikai lapok a dabi tűzvészről ..... 9. oldal
Jász vitéz egy nemesi címerben ..... 10-11. oldal
EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL ..... 11. oldal
A jászberényi születésű Koháry Sándor mint „magyar dohánykirály" karrierje az Államokban ..... 12-13. oldal
Elismerés a Suba házaspárnak ..... 13. oldal
KÉPES RIPORT
Jászkunsági kézművesek sikere az Élő Népművészet Kiállításon ..... 14-15. oldal
Oszét népmesék – 2. rész ..... 16-17. oldal
JÁSZ-KUN KÖZÉLETI ARCKÉPEK
Bánkiné dr. Molnár Erzsébet akadémiai doktor szerencsés találkozásai a személyes történelemmel – avagy a Tószegtől Tószegig tartó út tanulságai ..... 18-24. oldal
Isten éltesse a 90 éves Macsi Sanyi bácsit! ..... 25. oldal
A jászkunok redemptiós oklevelének megjelentetése ..... 26-27. oldal
A Pájer Antal-díj idei kitüntetettjei ..... 27. oldal
„Miért ne lehetne a magyar néptánc népszerűbb az írnél?"
A fonóban is letáncolták egymást a legények ..... 28. oldal
Kérjük az 1%-ot ..... 28. oldal

A Tápió mente első országgyűlési képviselője

A 19. század két meghatározó történelmi korszakának: a reformkornak és az azt követő 1848-49-es forradalomnak és szabadságharcnak a Tápió mentében is voltak országos jelentőségű szereplői. A régióban zajló közbeszédnek, az utóbbi időben szépen fejlődő honismereti mozgalomnak ezek a tiszteletreméltó helytállások bemutatásai sajnos nem lettek témái, emlékük elfeledett vagy alig kerül említésre. Gróf Keglevich Gábor, Szentkirályi Móric, Rákóczi János, Patay József, gróf Wartenslében Ágoston, Battha Sámuel és mások életútját megismerni, az utókor tiszteletét irányukba leróni azt hiszem, hogy elemi kötelességünk. Mindkét történelmi esemény első vonalában szerepelt egy gombai földbirtokos, Patay József. Sokoldalú, sokszínű tevékenysége, a Tápió mente első országgyűlési képviselőjének életútja részletes bemutatásával még adós a magyar történetírás.

Patay Sámuel

Taktabáj község Tiszához közel, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Tokaji járásban található 615 lakosú település. 1953-ig „Báj"-ként nevezték, ezt követőleg ragasztották hozzá a „Takta" folyócska nevét, s lett így a Taktaközben található Taktabáj. A lakók földműveléssel és halászattal foglalkoztak. A sokszor kiáradó Tisza és Takta vize hosszú ideig víz alatt tartotta a határ nagy részét. Első írásos említése 1413-ban történt. Ezekben az években a Zombori Cseh família volt itt a legnagyobb birtokos, majd ezt a szerepet 1700-tól a Patay család vette át. A nemesi família előneve is „báji" lett.

A Patay család címerében a könyöklő páncélos kar a bátorságot, a vörös szív a hazaszeretetet, a szívbe szúrt rózsák képe a békességet jelképezte.

A nemesi família „ősapja" I. Patay Sámuel volt, aki a Rákóczi-szabadságharcban tanúsított hűségéért a fejedelemtől megkapta a harmincadosi hivatalt. 1734-ben a Bodrogkeresztúri Konventen a Tiszántúli Ref. Egyházkerület főgondnokává választották. 1723-1749 között a Sárospataki Ref. Kollégium kurátora.

Patay Sámuel és felesége, Udvarhelyi Mária építtette a faluban ma is megtalálható kastélyt 1726-ban Tornyossi Tamás kassai építőmesterrel. A helyi református templom falfestményén látható a kastély eredeti képe –manzárdtető, a sarkokon tornyok-, mely látvány 1890 körül jelentős – nem előnyére való – átalakításon ment keresztül. A kastélyban ma a Patay Sámuel Általános Iskola működik.

A községben található református templomot is a Patay család –II. Patay Sámuel– építtette 1782-ben. 1867-ben történt meg a felújítása. Annak ellenére, hogy református templomról van szó, annak copf-stílusú berendezése, színes festett falfestményei, feliratai különleges látványt és értéket kölcsönöznek az építménynek. A templom alatt található a Patay család sírboltja, melynek lejáratát 2008-ban történt látogatásom során már befalazva találtam. A templom nevezetessége az az asztal, melyen állítólag a szatmári békét írták alá 1711-ben.

A Taktabáji Református Egyházközség a Patay család nagynevű tagjai között említi meg II. Patay Sámuelt, aki 1781-ben latinból magyarra fordította az eredetileg szanszkrit nyelvű, indiai állatmeséket tartalmazó könyvet, a Pancsatantrát. Nyilvántartják a Kossuth legbensőbb köréhez tartozó Patay Józsefet (1797-1868), Patay István honvédezredest, dr. Patay Józsefet, aki a báji birtok legnevesebb gazdálkodója volt.

Taktabáj település legfontosabb látnivalói, történelmének kiemelkedő alakjai tehát a báji Patay családhoz kapcsolódnak. Az iskola 2003-ban vette fel Patay Sámuel nevét, mely ünnepségen megjelentek a még élő Patay családtagok. Országos viszonylatban is példaértékű az a tevékenység, amit a Patay örökösök a család emléke ápolásában, históriája kutatásában végeznek. Minden évben megrendezik a Patay leszármazottak nagy taktabáji találkozóját – mesélte 2008-ban Virág Zoltánné polgármester. A Kossuth út 1. sz. alatt levő földszintes polgármesteri hivatalnak ma is Virágné a vezetője.

Patay József

Patay József 1797. november 29-én a família negyedik generációs tagjaként született a Szabolcs vármegyéhez tartozó Bájon. Születésének helye az a ma iskolaként működő kastély, mely ekkor a templomban látható „elegánsabb" képét viselte. A család 1822 holdas birtoka a határ ¾ részét fogta át.

A gyermek nagyapja I. Patay József (1740-1819), nagyanyja Fáy Bora volt. Közismert, hogy a Fáy család legjelentősebb birtokközpontja a Pest megyei Gomba községben található, s a báji Patay család a házasság révén került ily messzire a korábbi birtokközponttól. A család lakrészéül szolgáló, ma is álló kastély Gombán a 18. század végén épült.

báji Pataky József

A református kisfiú a Sárospataki Református Kollégiumban tanult.1819-20-ban ugyanitt volt joghallgató Kossuth is, s elképzelhető, hogy ismeretségük innentől datálódik. Mindeneseteré – ismerve Patay József későbbi politikai pályafutását– életének meghatározó eleme lett Kossuth Lajos személyéhez való kötődése.

A jogi végzettségű Patay József közhivatali pályafutása kezdetén megyei hivatalokat – táblabíróság – látott el.

Gombára költözés

Patay József nagyapja halálát követően 1820-ban költözött Gombára. Az 1820-as évek második felében vette feleségül Bárczay Franciskát, akitől 1829-ben György, 1831-ben Ferenc nevű fia született. Innentől kezdve közhivatali tevékenységét Pest vármegyében látta el, s ekkor került közel a „nagypolitikához". Egy 1838-ban keletkezett dokumentum mint Pest-Pilis-Solt vármegye táblabíráját említi. „*A Patayak*

gombai udvarháza, egyben a reformkor majd a szabadságharc egyik tűzfészke nyitva állt a kor neves és híres emberei előtt." – olvasható a gombai kastély előtt található képes demonstrációs táblán. Vendége volt a kúriának Nyáry Pál, Schodelné Klein Rozália, Ráday Gedeon, Wartensleben Ágoston, Fáy András.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) Széchenyi István gróf kezdeményezésére jött létre 1827-ben. Célja a magyar mezőgazdaság ügyének elősegítése, s első elnöke Széchenyi volt. 1832-ben ezt a tisztséget gróf Keglevich László töltötte be. (A nem sokkal ezt követőleg elhunyt grófot a nagykátai Keglevich-kápolna kriptájában helyezték örök nyugalomra.) A magyar mezőgazdaság fejlesztésében fontos szerepet játszó szervezet 1945-ig működött, s egy ideig alelnöke volt Patay József is.

Kossuth ellenében?

A vármegye szolgálatában álló Patay táblabíró a megyei nemesi ellenzék meghatározó egyénisége, Kossuth feltétlen híve volt. 1847-ben az ellenzék Kossuthot kívánta indítani a követválasztáson. A konzervatív tábor taktikai meggondolásból – hogy Kossuthtal szemben alternatívát képezzenek – Patayt jelölte a megyét képviselhető két hely egyikére. Patay megérezte a helyzetben rejlő csapdát, s nem vállalta a tőle merően idegen szerepet. Kijelentette, *„hogy inkább elköltözik a megyéből, semhogy egy Kossuth ellenes mozgalmat istápoljon.*" Miután Patay József nem vállalta ezt az álságos szerepet, a helyébe Balla Endre főjegyzőt jelölték, kit a kalocsai papság támogatott lelkesen. A főjegyző azonban nem tudott a Kossuth név varázsával megküzdeni…

A forradalom szempontjából sorsdöntő 1847-es követválasztáson végül Kossuth és Szentkirályi Móric képviselték a vezérvármegyét, s mindketten meghatározó szerepet játszottak az 1848-as pozsonyi országgyűlés forradalmat előkészítő, támogató tevékenységében.

1847-től működött a magyarországi reformellenzék szervezete, az Ellenzéki Kör. Elnöke Teleki László volt. A reformerek legfontosabb követelései 1847 júniusában fogalmazódtak meg: a társadalmi nyilvánosság, sajtószabadság, a szabad egyesülés lehetősége, a kormányfelelősség, köztherviselés, a képviselet szélesítése, állami kárpótlással egybekötött kötelező örökváltság, törvény előtti egyenlőség, az ősiség eltörlése, unió Erdéllyel. Mindezen követelések majd alapját képezik az 1848. március 15-ikei forradalom célkitűzéseinek, a közismert 12 pontnak. A reformellenzék pártjának volt lelkes és a radikalizmusig elkötelezett tagja Patay József.

A Közbátorsági Választmány élén

A forradalom első napjaiban a pesti radikális ifjúság, a liberális nemesség és a városi polgárság egy részének a kezdeményezésére és részvételével jött létre a Pesti Közbátorsági Választmány. Fennállása idején a forradalmi vívmányok legfőbb őre volt, s mintául szolgált a megyei választmányok számára. Patay József az Ellenzéki Kör képviseletében lett a Pesti Közbátorsági Választmány tagja.

Pest vármegye közbátorságra ügyelő állandó választmányát a vármegye 1848. március 21-én megtartott rendes évnegyedi közgyűlése hozta létre. Célja volt ennek az ideiglenes nemzetőrség felállítása, valamint a csend és a rend fenntartása. A Nyáry Pál elnöklete, Patay József és Klauzál Gábor alelnöksége alatt álló testület kezdetben 47 tagot számlált, majd két nappal a megalakulás után újabb tíz taggal bővítették. Más források Patayt nevezik meg elnöknek. Elképzelhető, hogy Nyáry Pál más megbízatása(i) miatt az elnöki tisztet egy idő után átadta barátjának. A választmányba a polgárság és az értelmiség nem nemes rétege egyharmad arányban került be, s ez országos viszonylatban is kiemelkedő volt.

Néhány név a Pest Vármegyei Közbátorsági Választmány tagjai közül: Jókai Mór, Irinyi József, Kemény Zsigmond báró, Petőfi Sándor, Degré Alajos, Egressy Sámuel, Eötvös József báró, Trefort Ágoston, Vachot Imre, Vasvári Pál. Vörösmarty Mihály. A Tápió mentéről Patayn kívül a tápiószelei Rákóczy János megyei aljegyző, Szilassy György pándi földbirtokos volt tagja az 57 fős testületnek. *„A vezérvármegye ismét az országos mozgalom élére állt, határozatai és elvi állásfoglalásai nem csupán a helyi gondok megoldását segítették, de néhány kérdésben a forradalom menetének is irányt szabtak.*" – írta Spira György. Csak érdekesség, hogy ezekben a napokban a Tápió mentén mindössze Szentmártonkátán állomásozott császári katonaság, a 3. sz. Friedrich August vasas ezred ezredesi és őrnagyi osztálya.

A megyei hatóság ideiglenes gyakorlásával megbízott állandó bizottmány 473 tagja a megye teljes társadalmát reprezentálta. A megyében levő 228 település lakossága 316.745 főt tett ki. A jegyzőkönyvek alapján megpróbálom kiemelni a valószínűsíthetően tápiómenti bizottmányi tagokat. Így minden bizonnyal a Tápió mente valamely települését képviselte Battha Sámuel, Bicskey Illés, Bicskey Lajos, Blaskovich Gyula, Blaskovich László, Blaskovich Bertalan, Bobory Károly, Fáy András, Hajagos Illés, Katona Lajos, Laczkovics Miklós, Mericzay Antal kanonok, Patay József, Prónay Gábor báró, Puky György, Rákóczy János, Szentkirályi Móric, Szilassy György, Viczián Antal.

Az első képviselő

Az első népképviseleti országgyűlésbe Pest megye a törvény szerint 10 képviselő küldésére volt jogosult, ezen felül egy-egy képviselőt delegálhatott Cegléd és Nagykőrös, kettőt Kecskemét. Nagykáta és a Tápió mente jelentős része az V. Monori választókerületbe tartozott, melyből most kiemelem a régiós településeket az akkori lakosságszám meghatározásával: Szentlőrinckáta 928 lakos, Tóalmás 1578, Szentmártonkáta 1961, Nagykáta 4039, Kóka 2091, Tápiószecső 1580, Tápióság 1138, Tamáskáta 43, Egreskáta 104, Tápiósáp 1140, Tápiósüly 794, Úri 1330, Mende 513, Gomba 1291, Farkasd 90 lakos.

A VI. Abonyi választókerületbe tartozott Tápiógyörgye 2723 lakos, Tápiószele 2029, Farmos 810, Tápiószentmárton 2008 lakos. A VII. Alsódabasi választókerületbe sorolták be: Pánd 1091 lakos, Tápióbicske 1877, Káva 474, Bénye 702 lakos. A monori kerületben 1848. június 25-én, az asódabasi és abonyi választókerületben június 28-án került sor a választásra.

„Monoron is a papírforma érvényesült. A helybeli nemesség jelöltje itt Patay József, a népképviseleti országgyűlés majdan legtevékenyebb tagjainak egyike, az OHB későbbi elnökhelyettese volt. Patay, aki már 1848 tavaszán bizonyította baloldali elkötelezettségét, nem csak képviselőként szolgált rá az őt egyhangúlag megválasztó nép bizalmára; az év második felében Szabolcs vármegye főispáni tisztjét látta el, 1849-ben egy ideig jász-kún főkapitány volt." – írja Simon V. Péter Pest vármegye 1848-as történelmét bemutató tanulmányában.

(folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)

Az Abonyi kerületben Teleki László, a régió négy települését befogadó alsódabasi kerületben pedig Halász Boldizsár lett a képviselő. Elmondhatjuk, hogy mindhárom képviselő a forradalom iránt leginkább elkötelezett, radikális, az akkori szóhasználat szerinti baloldali politikus volt, akik nem voltak hajlandók a megalkuvásra, következetességük a 48-as értékek és vívmányok védelmében példamutató volt.

„Összegzésképpen annyit kell tehát megállapítanunk, hogy a vezérmegye a márciusi forradalmat követő sorsfordulón sem lett hűtlen liberális hagyományaihoz. A forradalmi bizottmányok megalakításával a főváros és Pest megye diktálta az országos mozgalmak ütemét. (…) A polgári forradalom Pest megyében is megszülte a népfelség kezdeményeit…" – írja 1990-ben megjelent tanulmánya végén Simon V. Péter. Ebben a tiszteletreméltó folyamatban játszott vezető szerepet Patay József.

Egy „komolytalan" duellum

Patay József az első népképviseleti országgyűlésnek aktív résztvevője volt, többször kért szót egy-egy téma vitájában. Július 15-én az egyik képviselő azt vetette Patay szemére, hogy *„a Pilvax népe nevében"* interpellál. Augusztus 16-án magát Battyhyány miniszterelnököt bírálta, hogy az eltért korábbi haladó nézeteitől.

Egy alkalommal a katonaságon belüli fenyítés, a botbüntetés kérdése került terítékre. Mészáros Lázár hadügyminiszter saját tapasztalataira hivatkozva megvallotta, hogy *„a bot az emberiséget gyalázza"*. Viszont mielőtt eltörölnék alkalmazását a hadseregnél, gondoskodni kell más fegyelmezési eszközről. A büntetés eltörlése előtt lehetnek olyan esetek, melyekben *„ha a botbüntetést nem lehet alkalmazni, akkor agyon kell lőni a katonát."*

Amikor Mészáros Lázár hozzászólását nagy zajt követve gr. Széchenyi István ment a szónoki emelvényre, megjegyezte: *„régi szolgálatom után nem jól esik, hogy nem akarnak kihallgatni"*. Egyetértve a hadügyminiszterrel azt mondta, hogy *„akármi paradoxnak látszassék is, jövendönket csak úgy látom biztosítva, ha disciplina (fegyelem) alatt létezik a hadsereg, disciplina pedig nem létezhetik, ha a katonaság a testi büntetés alól felmentetik."*

A témában következő felszólaló Patay József volt, aki minden mellébeszélés nélkül kijelentette: *„Nagyon sajnálom, hogy ezt éppen gr. Széchenyi teszi, ki a nemzetet felébresztette álmából, s a reform zászlaját elől vitte, most pedig hátra megy vele. Ezt én a gróftól nem vártam, s még egyszer kimondom, hogy én egyenlőséget akarok a katonaságnál szinte úgy, mint a polgároknál." (Közlöny, 1848. augusztus 25.)*

Minden tekintet Széchenyire szegeződött, a képviselők várták erre a viszontválaszt. Széchenyi szót kért és a következőket mondta: *„saját becsületem megmentése végett köteles vagyok kinyilatkoztatni, hogy én a nemzetnek becsületét, mint Patay József követtársunk mondta, nem abban találom, hogy a nemzet magát veresse, vagy verni akarnám.(…) E rendkívüli időkben a magyar becsületnek a hadsereg legutolsó horgonya, és azt disciplinálva (fegyelmezve) kívánnám látni…"*

Széchenyi Patay József felszólalását személyét érintő sértésnek tartotta, s a kor erkölcse és szokásai szerint párbajjal kívánt elégtételt venni. A pisztolypárbajban –mely a kor sajtójában nagy visszhangot keltett- mindkét fél akceptálta a másik igazát és érdemeit, s egyszerűen mindketten mellélőttek. Ezzel a lovagiasság szabályai szerint el volt intézve az affér.

Patay a „flamingók" névvel illetett, Madarász László szellemi vezetésével tevékenykedő, radikális politikusokból álló képviselői csoport tagja volt. A „flamingók" – a kalapjukon viselt piros tollról nevezték így őket – a forradalom vívmányai legkövetkezetesebb védelmezői, Kossuth legfontosabb támogatói voltak. Nehéz helyzetekben Kossuth támaszkodott a csoport tevékenységére, mint pl. a kormány helyébe lépő OHB esetében is látjuk majd.

Az Országos Honvédelmi Bizottmányban

Kossuth 1848. szeptember 15-én a kormány honvédelmi intézkedéseinek felügyeletét ellátó 6 tagú testület megalakítására tett javaslatot. Tagjai zömükben radikális képviselők: Madarász László, Nyáry Pál, Pállfy János, Patay József és Semberi Imre lettek. A szeptember 16-án megalakult bizottság feladata katonai kérdésekben a kormányszervek ellenőrzése és a honvédelem megszervezésének támogatása volt. Megalakítását a képviselőház szeptember 21-én hagyta jóvá.

Szeptember 30-tól a 12 főre kiegészült bizottság az Országos Honvédelmi Bizottmány néven valójában átvette a lemondott kormány feladatát, az elkövetkezendő hónapokban Kossuth vezetésével – ki az OHB elnöke lett – az ország védelmi képességének, a szabadságharc irányításának legfőbb koordinálója lett. A testület az országgyűlésnek tartozott felelősséggel, összetételét is a parlament határozta meg. Amíg a Batthyány kormány névsorát többnyire sokan el tudják mondani, addig az OHB tagjait jóval kevesebben sorolnák fel. Pedig ez a 12 férfiú a forradalom és szabadságharc legnehezebb időszakában vette kézbe az ügyeket, s pl. a tavaszi hadjárat –benne a tápióbicskei ütközet – megszervezése, előkészítése az ő döntésük nyomán valósult meg. Az OHB a Függetlenségi Nyilatkozat kimondásáig, Kossuth kormányzóvá való megválasztásáig, 1849. április 14-ig vezette az országot.

Az OHB tagjai voltak: gróf Esterházy Mihály, báró Jósika Miklós, Madarász László, Mészáros Lázár, Nyáry Pál, Pállfy János, Patay József, id.Pázmándy Dénes, báró Perényi Zsigmond, Sembery Imre, gróf Somssich Pongrácz, Szemere Bertalan. Patay József az OHB egyik elnökhelyettese volt. Decemberig betegsége miatt nem vett részt érdemileg a testület munkájából, s állapotára hivatkozva mondott le Szabolcs vármegyei főispáni tisztéről is. Ezt követőleg ismét a régi arcát mutatva tevékenykedett, szólalt fel többször is az országgyűlésben. Ott volt Debrecenben a januártól oda áthelyezett parlament soraiban.

Patay és a Szent Korona sorsa

1848. december 11-én az országgyűlésben Besze János képviselő felszólalásában a Szent Korona helyzetéről, védelméről érdeklődött. Kérte az OHB-t aggodalmaik eloszlatására, és javasolta egy parlamenti vizsgálóbizottság megalakítását a korona és a koronázási ékszerek vizsgálatára. A vizsgálat tisztázná, hogy *„a korona csakugyan hazánkban van."*

A törvényhozók egyhangúlag támogatták a javaslatot. Az OHB nevében Patay József tájékoztatta az országgyűlést a korona őrzéséről, állapotáról. Egyetértett azzal, hogy a törvényhozás mindkét házának a tagjaiból jöjjön létre egy vizsgálóbizottság a helyzet tisztázására. A bizottság december 18-án 11 óra tájban ment fel a királyi várba, s némi bonyodalmak – a láda kinyitása- után megtekinthette a magyar

államiság jelképeit. A bizottság munkájáról december 19-én Patay számolt be az országgyűlésben. Részlet az országgyűlés jegyzőkönyvéből: *„A korona megnézésére kirendelt országgyűlési választmány ebbeli megbízatásában eljárt, s a koronát minden ékszerekkel teljes épségben megtalálta, mit Patay József Honvédelmi Bizottmány tagja azzal egészített ki, hogy új ládáról gondoskodván, a fölnyitottat rendelte kiigazíttatni, s kiigazítva leend, abba ismét a koronát s ékszereket betétni.*"

1848 decemberében Windisch-Gratz már Pest felé közeledett, amikor az országgyűlés határozatot hozott székhelyének Debrecenbe történő áthelyezéséről. A döntés azt jelentette, hogy az államiság minden jelképes és gyakorlati kellékét el kellett vinni a tiszántúli városba. A korona menekítését az OHB Patay Józsefre, Horváth Mihályra, Szemere Bertalanra bízta. A budai várból kigördülő kocsi a félig kész Lánchíd ideiglenes *pallózatán* jutott át Pestre, majd az egykori történelmi Sóúton haladva az első éjszakát Gombán töltötte a menekítő különítmény. 1849 januárjának első napjait írták, ahol a Szent Korona az un. „felső udvarnak" nevezett, később Máriássy-kastélynak nevezett egyemeletes épületben volt elhelyezve. Gomba község millenniumi emlékműve a koronát ábrázolja, mely arra utal, hogy ezeréves államiságunk legfontosabb jelképe a Tápió mentén ekkor tartózkodott először. Más források szerint a Szent Korona útját vonattal Szolnokig, majd onnan ismét a hintón Debrecenig valószínűsítik. A korona szerencsésen megérkezett Debrecenbe. Patay József aktívan működött közre a trónfosztás, a Függetlenségi Nyilatkozat megszületésében, kimondásában.

A függetlenségi háború utolsó jászkun kerületi főkapitánya

Miután Windisch-Gratz a császári seregek élén bevonult Budára, Szentkirályi Móric jászkun kerületi főkapitány lemondott tisztségéről. Ezt követőleg a Kerület élére párhuzamosan két kormánybiztos került. A császáriak Babarczy Ádám volt csongrádi alispánt, Kossuth Lajos pedig Illésházy Jánost nevezte ki kormánybiztosnak. A kerületi tisztikar a két pólus között próbált egyensúlyozni. Az osztrák megszálló hatalommal szembeni nyílt konfrontációt nem vállalta, ugyanakkor nem kevesen voltak azok, akik bíztak Kossuthék visszatérésében. A katonai közigazgatás rendeleteit teljes mértékben csak a közvetlen megszállás alatt levő településeken hajtották végre.

Kossuth április elején kért javaslatot a közgyűléstől az új főkapitány személyére. A közgyűlés 1849. április 27-én megfogalmazott válaszában közölte, hogy az új főkapitány kinevezésére nincs szükség. Okául azt jelölte meg, hogy rendezni kell a Kerület területi kérdéseit, s amúgy is a törvényhatóságok feladata a kormány rendeleteinek végrehajtása. Minderre –állításuk szerint- a széttagolt Jászkunság nem alkalmas. Az új alkotmány megszületéséig ezt a feladatot szerintük el tudja látni Kálmán Sándor alkapitány. Valójában a közgyűlés Illésházy János kinevezését szerette volna elérni, akit viszont nem támogatott Kossuth.

Szemere Bertalan miniszterelnök 1849. május 26-án a következőket közölte a Jászkun Kerületekkel: *„Önöknek ezennel hivatalosan tudtukra adom, miképpen főkapitányukul Patay József úr neveztetett ki, kinek alkotmányos rendeleteit teljesíteni és vele közremunkálni, miután tudniillik az újonnan kiadott esküt nyilvánosan letette, hazafiúi és törvényes kötelességüknek ismerjék.*"

Patay képviselő a főkapitányi széket a Jászberényben 1849. június 14-én megtartott közgyűlésen foglalta el. Esküjét is ekkor tette le. Tevékenységét a szabadságharc végnapjaiban, rendkívül nehéz időszakban kezdte el. Legfontosabb feladata az előrenyomuló orosz seregekkel szembeni ellenállás megszervezése volt. Erre szolgált az az 5 ezer jászsági népfelkelő, melyet az új főkapitány a hatvani táborba irányított. A katonai vezetés azonban nem tartott igényt a kiképzetlen újoncokra, azokat hazaküldte. Patay Kossuthnak írt másik levelében arról tájékoztatja a kormányzót, hogy a jászkunsági lovas csapatok indulási parancsra várnak. Jászberény úgy került július 11-én orosz kézre, hogy a jászkunsági népfelkelők azt bármilyen módon nehezítették, akadályozták volna.

Egy nappal korábban, július 10-én Jászberényben tartotta utolsó közgyűlését a kerület vezetése. A város elfoglalása után a Jászkun Kerület Bizottmánya a Jászságot elhagyni, vándorolni kényszerült. A bizottmány egy ideig tartózkodott Kunszentmiklóson, Kiskunhalason, majd Kossuth július 16-án kelt rendelete értelmében a kerületek székhelye Karcag lett. Patay József jászkun kerületi főkapitány július 19-én a kerületi tisztikarral a Kunszentmárton, Túrkeve érintésével július 20-án érkezett meg az új székhelyre, Karcagra. A katonai helyzet alakulása folytán mintegy egy hetes tartózkodás után tovább vonult a tisztikar: július 27-én Kunszentmártonba érkeztek. Itt tartották utolsó közgyűlésüket, ahol Patay József feltette a kérdést: miután itt sincsenek biztonságban, mi légyen velük? Arról döntöttek, hogy amennyiben biztonságos lesz az út, Kiskunhalasra mennek. A pénztár kulcsait lepecsételve, elismervény ellenében átadták Kunszentmárton főbírájának. A kormány és a haderő ezekben a napokban Szegedre összpontosította utolsó erőit.

Patay József alig másfél hónapos főkapitányi tényked ését hivatalosan július 28-án fejezte be. Jászberény város tanácsa 1849. november 5-i ülésén a következő szövegű bizonyságlevelet állította ki számára: *„A midőn a Magyar Kormány által főkapitánynak kineveztetett kétszer volt Jászberényben. Népgyűlést nem tartott, a népet az osztrák és az orosz seregek ellen nem lázította.*"

1861-ben a Jászkun Kerületek közgyűlése a Nagykun Kerületek javaslatára Patay Józsefet tiszteletbeli táblabírónak választotta.

A szabadságharc bukása után

Patay Józsefet a szabadságharc bukása után letartóztatták. A pesti haditörvényszék másik két képviselőtársával egyetemben halálra ítélte. 1850 júliusa végén Haynau kegyelme Kufstein várában letöltendő fogságot jelentett, ahonnan amnesztiával szabadult. Főkapitányi tevékenységéről Jankovich György cs.kir. főkapitány jóindulatú jelentést adott.

A politikai életben Halász Boldizsár –a Tápió mente másik 1848-as képviselője, kivel együtt ítélték korábban halálra- és a későbbi nagykátai plébános, Bobory Károly társaságában az országgyűlés ún. szélsőbal frakciójában tevékenykedett.

Erről a csoportról azt kell tudni, hogy a legkövetkezetesebben állt ki 48-as értékek, a Kossuth által képviselt politika mellett. Elutasították a kiegyezés gondolatát, Ferenc József magyar királlyá koronázását.

Patay József 72 éves korában 1868. április 20-án Pesten hunyt el. Végrendeletében jelentős összeget hagyott a pataki kollégiumra, a magyar színészet támogatására. A taktabáji családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.

(folytatás a 6. oldalon)

(folytatás az 5. oldalról)

Báji Patay György alszázados (1829–1878)

Patay József elsőszülött fia, Patay György – Gomba, 1829. október 30. – joggyakornokként lett a szabadságharc hadseregének katonája. Megszökött a gombai családi háztól, s 1848. szeptember 6-án állt be a magyar kormány alá rendelt 8. Würtenberg huszárezredbe. Résztvevője volt a Jellasics elleni harcoknak, a pákozdi ütközetnek. Október 19-én lett hadnagy a feldunai hadtestben. November 28-án lett hadnagy, december 10-én főhadnagy. 1849 januárjától a Központi Mozgó Hadsereg, illetve a II. hadtest kötelékében harcolt. 1849. augusztus 25-én Komáromban nevezték ki alszázadosnak. A vár feladásáig vett részt harci cselekményekben. Miután menlevelet kapott, ellene eljárás nem indult.

1861-ben vette feleségül Bárczay Etelkát (1839–1915. november 1. Gomba) Patay György birtokán gazdálkodott, s 1878. május 1-jén hunyt el Gombán. Taktabájon temették el a református templom kriptájában.

Patay József emléke ma

A Tápió mente első országgyűlési képviselője emlékét egykori lakóhelyén, Gombán ápolják. A rendszerváltozás után egy rövid utácskát –Zalka Mátét száműzték onnan- neveztek el róla. Egykori lakóhelye ma kiábrándító állapotban van.

A gombai Bárczay-Patay kastély a Jókai út 27. sz. alatt található. A kúria helyén valamikor egy majorsági ház állott, s a mai épületet bárczai Bárczayak 1790 körül emelték. Első lakója Patay I. József (1740-1819) és felesége, Fáy Bora voltak. 1820-tól lett a ház ura II. Patay József és felesége. Itt született mindkét gyermeke: 1829-ben György, 1831-ben Ferenc. Miután József 1861-ben Pestre költözött, másodszülött fia: Patay Ferenc és felesége, Podmaniczky Gizella lett a kastély lakója. Az utolsó Patay: III. Patay József 1940-ig lakott itt.

1945 után a Terményforgalmi Vállalat kapta meg az épületet. Később a Fáy András Művelődési Ház és Könyvtár lett a tulajdonos. Kertjében autós mozit rendeztek be.

A rendszerváltozás után sokáig keresték az épület új funkcióját, azonban egyik gazdája sem tudta megvalósítani tervét.

A Népszabadság 2006. november 27-iki számában így írt Koblencz Zsuzsa „A cserépkályha megmaradt" c. írásában: *„A fénykorukban jól ismert kastélyok és kúriák, amelyek akkoriban Gomba nevét is ismertté tették, szerencsére ma sem élik végóráikat. Noha, amikor megpillantjuk a Patayak romos, elhagyott kúriáját, még azt hihetnénk, jövőre itt már csak romokat látunk. De nem. A művelődési ház kiköltözött a XVIII. század végén épült klasszicista épületből, amelyet legelébb báji Patay József és Fáy Bora családja lakott.(…) A kúriában most a műemléki feltárás zajlik. A tatarozás után welnesshotelként kezdi működtetni egy helybeli vállalkozó a nagy múltú épületet."*

A 10 éve vázolt helyzetképből –már ami a Patay-kastélyt illeti- semmi sem valósult meg, az épület pedig azóta is lakatlan, állaga egyre romlik…

A Patay kastély romos állapotban ***Fotó: kastelyok.com***

Irodalom

Bánkiné Molnár Erzsébet: Egy eltűnt autonómia nyomában, a Jászkun Kerület története. http://www.aetas.hu/1998-2-3/98-2-3-15.htm

Basa László: 160 éve történt. Tápiómenti 2 Hetes, 2008. augusztus 14.

Basa László: Látogatás Taktabájon. tapiokultura.hu, 2008. augusztus 25.

Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban II. Budapest, 2009

Borovszky Samu: Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye monográfiája. I. k. 396-399.

Koblencz Zsuzsa: A cserépkályha megmaradt. Népszabadság, 2006. november 27. http://nol.hu/cikk/425804

Rózsa György – Spira György: Negyvennyolc a kortársak szemével. Budapest, 1973

Dr. Sebestyén Sándor: Országgyűlési vizsgálóbizottság 1848-ban. http://uj.ciszterciekegerben.hu/index.php?o=wr&page=íras_sebeste…

Sugárné Koncsek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Jászsági Füzetek 32. Jászberény, 2003

Simon V. Péter: Pest megye népképviseleti átalakulása 1848-ban. In: Fejezetek Pest megye történetéből. Pest megye múltjából 7. 1990

Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. Pest megye kastélyai és kúriái. Budapest, 2000.

Gomba község rövid története. http://www.gomba.hu/tortenet.php

A politika intézményei 1848-1849. http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/ 14Szab%F3-Marj…

Ellenzéki Kör. https://hu.wikipedia.org/wiki/Ellenzéki-Kör

A kastélyos falu szerelmese. http://www.regiolapok.hu/a-kastelyos-falu-szerelmese

Kossuth az OHB elnöke. http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=625

Országos Magyar Gazdasági Egyesület. https://hu.wikipedia.org/wiki/Országos-Magyar-Gazdasági-Egyesület

Taktabáji Református Egyházközség: Gyülekezetünk története. http://www.parokia.hu/lap/taktabaji-reformatus-egyhazkozseg/cikk...

Emlékezzünk Lenkey János honvédtábornok 1850. február 9-i elhunytára. http://mindenamieger.blogspot.hu/2015/02/emlekezzunklenkey-jan...

A Patay-kastély Gombán. http://www.muemlekem.hu/muemlek?id=7042

Régi emlékeket is felidéz a Nemzeti Portrétár most megnyílt kiállítása. http://ujbuda/regi-emlekeket-is-felidez-a-nemzeti-portret...

Taktabáj. http://hu.wikipedia.org/wiki/Taktab%C3%Alj

Basa László helytörténeti kutató

JÁSZKUNSÁGI CSALÁDFÁK
Székely redemptusok Fülöpszálláson

A 17. század végén a török kiűzésének idejében a Felső-Kiskunság mai területe jelentős mértékben megüresedett, mivel a menekülő törökök Buda felől déli irányba történő futása alkalmából vittek minden mozdíthatót magukkal. Javakat, állatokat és embereket egyaránt.

Az 1699-es Pentz féle lakossági összeírás különösen nagy jelentőségű dokumentum lett a későbbi kutatók részére, mert a jelentősen megüresedett területeket újra benépesítő lakosokat származási helyük alapján lehetett azonosítani. E lista szerint a Felső-Kiskunság településeibe nagy százalékban érkeztek telepesek, jobbára Baranyából és Tolnából.

Kunszentmiklóson 39% helyi család, 25% baranyai család, 36% egyéb helyről betelepülőt regisztráltak. Kiskunlacházán 13% helyi család maradt csupán, Baranyából 68% jött, egyéb helyről 4% érkezett. Fülöpszálláson 38% volt a helyiek aránya, 47% Baranyából jött, Tolnából 15%.

A sepsirétyi eredetű Székely család 1740 körül érkezett Fülöpszállásra, dunántúli kitérővel. Éppen jókor. 1745-ben már tudtak redemptiót váltani. Nem nagy földet, 180 Ft-ért csak közepes birtok járt nekik. A kiváltságos székely jogokat élvezők a kiváltságos jászkun jogokat élvező Kunságban találtak új hazát. E család útját vázolom fel a régi időktől napjainkig.

A Székely család történetét nem nehéz feltárni. Tagjai között szinte minden időben akadtak feljegyző hajlamú atyafiak, és feljegyzéseik nyomán körvonalazni lehet az eseményeket. Összefoglalni, rövidre fogni a kiterjedt család történetét annál nehezebb.

Jó néhány híres ember is volt soraikban, akikről a kortársak, vagy a későbbi kutatók könyvekben, tanulmányokban emlékeztek meg. A levéltárak pedig őrzik a család ügyes-bajos peres és egyéb iratait.

Legutolsó kutató e témakörben másodnagybátyám, dr. Székely Tibor rám hagyott egy szekrénnyi iratot, könyveket, így nemcsak kedves elfoglaltságom, de kötelezettségem is folytatni a család kanyargós történetének kutatását. Jellemzőnek mondható székely – magyar családtörténet ez, melynek helyszíne a Kárpát-medence keleti végétől a nyugati végéig terjed. Minden történeti korszakból maradt feljegyzés, mely tanúsítja a család aktív szerepvállalását a nemzet életében.

Az 1400-as évek előtti okiratok őrzik a család korai tetteit. A IV –VI. királyi könyvek zömmel a Gyulafehérvári káptalan, kisebb részben az Országos Levéltár őrizetében vannak. Az 1400-as években a Hunyadi család bizalmasai között említik a Báthory, Bodó és Székely családokat. Pálmai József: Háromszék vármegye nemes családjai című alapművében olvasható, hogy a rétyi Székely família egyike Háromszék legősibb jegyzett családjainak, hitbuzgó reformátusok. Páké, Páva és Réty községekben mint lófő nemesek lustráltak, később pedig a primorok rendjébe emelkedtek.

A Pávai és Rétyi Székely család címere

Pálmai könyvében említi, hogy Székely Antalnak két fia volt, Székely Mihály és Mózes, aki 1585-ben harangot öntet a legrégibbnek mondott rétyi református templomnak. Tény, hogy Székely Mózes a fejedelem siménfalvi előnevet használta, ami talán egy költözés, vagy nemesi megerősítés következménye. Tény, hogy a siménfalvi címerbe benne foglaltatik a rétyi Székely család oroszlánja, mint motívum. Érdekes bizonyíték, hogy a rétyi Székely Mihálynak és fiainak 1609-ben Báthory Gábortól kapott armális hátsó oldalán egy 1849-es feljegyzés bizonyítja a fejedelem a rétyi Székely családhoz és Rétyhez való tartozását. (Erről később bővebben.) Az 1602-dik évben felvett székelyrendi jegyzőkönyvek bizonysága szerint Székely Mihály Réty községben mint lófőnemes – primipilus – lustrál. (Bécsi Pénzügyminisztérium levéltára).

Az 1590-es évek Erdély történetének legbonyolultabb időszaka. Keletről Mihály, havasalföldi vajda, nyugatról a Habsburg ház, délről a török Szimán pasa támadásaitól kellett tartani. A Székely család két fia katonáskodott kapitányként Mihály vajda seregében, de ők csak a török elleni háborújához szerződtek (István és Péter). Mihály vajda erdélyi betörésekor már nincsenek a román seregben, akikkel Mózes vette fel a harcot eredményesen. Márton Apafi Mihály fejedelem étekfogója volt.

1614-ben Székely Mihály fia Márton rendi helyzete megváltozott; mint primor lustrált. Az 1635-ben I. Rákóczi György személyes jelenlétében tartott rendi szemle alkalmából Székely Márton a sepsiszékben élő primorok lajstromán szerepel. 1773-ban Székely Mózes, a család aktuális seniorja két új harangot öntetett a Rétyi templom tornyába, amint azok felirata bizonyítja (Orbán Balázs: Székelyföld leírása).

1848-ban a szabadságharcban három rétyi Székely vesz részt tiszti beosztásban: Antal, Dénes és Lajos.

1849-ben történt az a jelentőségteljes feljegyzés az 1609-es armális hátoldalára, mely Székely Mózes fejedelem családhoz, és Rétyhez való tartozását igazolja. Így hangzik a leírás: „*…A muszka tábor HÁSZFORD tábornok alatt 1849 junius 8-án Réty község felprédálásához a fejedelmi Székely család levéltárát is feldúlván, abból ezt itt Székely Ferenc atyám a tábornoktól a tábori tüzek mellől nyerte vissza a Völgy hídjánál feküdt muszka táborból, így elszaggatva (a pecsétet ugyanis letépték róla; az jól égett!). Atyám akkor 67 éves volt, én pedig 20. éves és mint honvédfőhadnagy akkor a magyar honvédséggel Moldvában harcoltam a muszka sereggel szemben.*

Emlékezetből feljegyeztem Rétyen 1849 október 9. én Székely Dénes sk.”

Dénes jogot tanult a szabadságharc kitörésekor.

(folytatás a 8. oldalon)

(folytatás a 7. oldalról)

A rétyi Székely család több tagja nyugszik a templom kriptájában. A család mindenkori tagjainak márványtáblával jelölt ülőhelyei vannak a rétyi templomban. A kripta régészeti feltárását is a család egyik tagja vezette az 1980-as években, dr. Székely Zsolt, régész.

1935-37 között a család több kérvényező tagja kapott a Magyar Királyi Belügyminisztériumtól Primori jogosultsághoz igazolást 88033/1935 szám alatt. Székely Dezső honvéd alezredes, az első világháború hősi halott tisztje és családja a Vitézi Rend tagjai közé nyertek felvételt.

A család egyik tagja, Székely Mihály az 1600-as évek elején katonáskodása és nősülése révén Szatmárnémetiben telepedett le. Vele a Mihály vajda Erdélybe való betörésekor a Habsburg ház (diplomáciai) megbízottjaként találkozunk Erdélyben. Egyik leszármazottja, István jelentős gazdaságot tartott fenn Szatmárban. Fia Péter Veszprémbe költözött, és a török elleni harcban életét vesztette. Másik fia, II. István 1655-ben született és 1736-ban halt meg. Élete nagy részét katonáskodással töltötte, alezredesként nyugdíjazták. Simontornyán telepedett le, jelentős tehetséggel gazdálkodott. (Varsád, Pápa, Simontornya, Csögle) Két házasságából hat fia született, ők is katonáskodtak. Leghíresebb fia Mihály György (1703-1773) porosz lovassági tábornok Nagy Frigyes seregében szolgált, akitől „POURLE MÉRITÉ" kitűntetést vehetett át. Sziléziában Radau városban telepedett le, megnősült és ott is halt meg. Fia János Ádám Frigyes szintén tábornokként ment nyugdíjba a porosz hadseregből.

Székely Mihály egyik testvére az osztrák hadseregben szolgálva elesett egy háború során.

Ezen dunántúli ágra a katonáskodás volt jellemző, de jelentős gazdasági sikereket is elértek. Székely János csöglei közbirtokos előkerült naplójából a Pápai Református Gyűjtemény 2004-ben könyvet adott ki jelentősége miatt. Az 1808–1866 közti időből kapunk információkat e naplóból.

Nézzük, hogyan lesz redemptus egy rétyi székelyből a Kiskunságban.

Székely József Bene Zsuzsannával még Pápán házasodott össze, gyermekei egy része már Fülöpszálláson született 1740 után. 1745-ben József a redemptió részese lett. 8 lánya a helyi családokból választott férjet.

Egy fia, aki szintén a József nevet kapta, viszont öt fiút is nemzett az öt lánya mellé, így a mai napig belakják Fülöpszállást József leszármazottjai.

Érdekesebb atyafiak Fülöpszállásról:

– Székely István városi szenátor (1775–1847) panaszáradatot fogalmazott meg Ferdinánd császár részére az elöljárók visszaéléseiről, a földek tagosításának tarthatatlanságáról. Sírkövén máig látható a nemességét jelentő korona.

pávai és rétyi dr. Székely Tibor jogász

– Székely István, előbbi unokaöccse (1809 – 1883) parasztköltő, pusztabíró, főbíró. 1848-ban dél-vidéki nemzetőr, Kis-Kun választmányi tag. Rengeteg feljegyzést hagyott hátra, melynek feldolgozása folyamatos. Főbíróként 1864-ben egy zsidó család betelepülését igyekezett megakadályozni, mert annak rokona „*röndetlen dolgokat csinált a faluban.*"

– Dr. Székely Tibor jogász, Magyar Királyi huszárezredes (1992-ben rehabilitálva) krónikaíró, családtörténet kutató, református presbiter Budapesten, a Pasaréti Református Egyháznál. Fülöpházán nyugszik, sírján az ősi címer látható.

Érdekessége és érdeme a családnak, hogy az erdélyi rokonoktól való elszakadás után 330 évvel is folyamatosan tartották és tartjuk a kapcsolatot. Haláláig több ízben volt vendégünk dr. Székely Zoltán, aki a Sepsiszetgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak volt évtizedekig főigazgatója, valamint fia, dr. Székely Zsolt régész. Erdélyben járva rendszeresen felkeressük a rokonokat és Réty faluját.

Az Erdélyi eredet kapcsán két híres távoli rokont említenék még, akikkel a fülöpszállásiak a 19. században is kapcsolatot tartottak. Szász Károly (szemerjai) református püspök ősei, valamint rétyi őseink kerültek atyafiságos kapcsolatba házasságok révén. A püspök többször meglátogatta a fülöpszállási Székelyeket, először 1858-ban, kunszentmiklósi lelkészsége idején. Háromnapos ott tartózkodása alatt verseket írt, melyek életművében megjelentek, így Fülöpszállást irodalmi emlékhellyé tette. Levele, melyet onnan írt feleségének, Bibó Antóniának, szintén a birtokomban van. Szász Károly dédunokája Varga Domokos engem „édes atyafiának" titulált könyvének dedikációjában. Testvére, Varga Balázs pedig apám osztálytársa volt a kunszentmiklósi Baksay Sándor Gimnáziumban, ők tudtak a távoli atyafiságról.

Szász Károly református püspök

Rétyi Antos János 1819-ben született, a másik rétyi primori rendi család tagjaként. Családjaink egykori házasságok révén kerültek rokoni viszonyba. A Nagyenyedi Bethlen Kollégium növendéke volt, idős Szász Károly tanítványa. Jogot végzett, katona lett, 1842-ben hadnagy. A szabadságharc alezredeseként Aradon 6 év várfogságot érdemelt ki. Abonyban telepedett le feleségével, báró Radák Katalinnal. A Kecskeméti ev. ref. egyházmegyének negyven éven át gondnoka volt. Fülöpszálláson többször meglátogatta a Székelyeket. Abonyi sírboltját 1980-ban dr. Székely Tibor szervezésében restaurálták.

1609-ben Báthori Gábor fejedelemtől kapott eredeti armális (címeres nemesi levél), melyet Székely Antal és két fia Mihály és Mózes kapott, jelenleg egyik családtagunk, Székely Béla őrizetében van Budapesten. Másolatban több családtag is kapott egy-egy

példányt belőle. A dr. Székely Tibor által készített családfa kiterített állapotban 4,2 méter terjedelmű.

A kolozsvári Farkas utcai református templomban mind a rétyi, mind a fülöpszállási Székelyek mindenkor jóleső érzéssel ülnek le abba a padba, mely fölött az ősi családi címer jelzi az ott megpihenés jogszerűségét.

A Fülöpszálláson élő redemptus Székely család ma már szétszóródóban van, korszakunk jellemző változásainak következményeképpen. Az utóbbi 2-3 generáció már feladta a 20. század elején még hagyományos vidéki gazdálkodási formát, zömében értelmiségiként Budapesten, USA-ban, Ausztráliában és Kecskeméten élnek.

Rétyi Antos János

Források:

Bóna Gábor: Hadnagyok és törzstisztek 1848–49. Budapest, 1987

Bóna Gábor: Tábornokok és törzstisztek 1948–49. Budapest,1987

Demény Lajos: Székelyek és Mihály vajda, Kolozsvár, 1977

Forray Ibolya: Mi volt Magyarország … Budapest, 1999

Hudi József: Nemes Székely János naplója (1808–1866), Pápai Református Gyűjtemény, 2004

Dr. Kiss István: Simontornya krónikája, Simontornya, 1938

H. Kiss Kálmán: Sepsi rétyi Antos János emlékezete, Nagykőrös, 1907

Márton Ferenc: Az utolsó Radák (Antos Jánosné Báró Radák Kata), Budapest, 1897

Sepsiszentgyörgy I. Múzeum évkönyve (1879–1954.), Marosvásárhely, 1955

Szabó Károly: Székely oklevéltár V.

Dr. Szádeczki Lajos: Erdély és Mihály vajda története. Temesvár, 1893

Dr. Szádeczki Lajos: Mihály havasalföldi vajda Erdélyben. Budapest, 1882

Szász Károly: Költemények I. kötet, Pest, 1861

Székely Gábor: Fülöpszállási Red. lakosok folyamodásai… Fülöpszállás, 1997

Székely Gábor Könyv-és levéltára – Kunszentmiklós

Dr. Székely Tibor: Töredékek a pávai és rétyi Székely család történetéből. Budapest, 1994

Dr. Székely Zoltán: Aluta. Sepsiszentgyörgy, 1980

Szilágyi Sándor: Báthory Gábor. Pest, 1867

Tálasi István: Kiskunság. Budapest, 1977

Zachar József: Idegen hadakban. Budapest, 1984

fülöpszállási Székely Gábor helytörténész

Amerikai lapok a dabi tűzvészről

1893 tavaszán forró parazsat hordott a szél. A fuvallat hátán lovagló pernye azonban hamarosan házakra települt, majd lángtengerré borított egy városrészt. Jászladányon 1893. április 17-én délután súlyos károk keletkeztek, mikor a dabi városrész a tűz martalékává vált. Rengeteg ház, család, megannyi élet ment tönkre.

A történetről már sokszor lehetett hallani, Gaál István több helyen is írt róla. Fő művében, Jászladány három kötetes történetében, a Jászsági Évkönyvben és a Ladányi Hírekben egyaránt. Ő is és a kortársak is érezhették e tűzvész mértékét, nemhiába emeltek Szent Flóriánnak szobrot. A ladányi tűzesettel párhuzamban az ország több részén is hasonló katasztrófák következtek be, így Kalocsán vagy Veszprémben.

Mint Gaál István munkájából tudjuk, délután 6 óráig zajlottak az oltási munkálatok. A tűz fél egykor pattant ki, s két órára már 150 ház lángolt. A tűzben 128 lakóház, 76 istálló és 100 melléképület égett le. Az esemény egy halálos áldozatot is követelt, míg egy nő súlyosan sérült.

A világ egyik legnagyobb könyvtárának, az amerikai Kongresszusi Könyvtárnak (Library of Congress) digitális archívumában összesen hét hírlapra bukkantam, mely említést tett az 1893-as jászladányi tűzvészről. Az események híre 1893. április 18-19-ével jutott el a tengerentúlra. Ugyanazt a hírt adták közre mind a hét lapban, apróbb eltérésekkel. Két Kalifornia-állambeli lap (A sacramento-i The Record-Union és a san francisco-i The Morning Call) április 18-ai budapesti értesülésekre hivatkozik. Valószínűleg el is jutott hozzájuk ekkorra a hír, mivel mindkét lap 19-én megjelent számában közölte a hírt. 18-ai értesülést közöltek az Indiana-állambeli Jaspers város Jaspers Weekly Courier és a Missouri-állambeli Ironton város Iron Country Register c. lapjai is. Április 19-ei értesülésre egyedül a Kentucky államban található Maysville város lapja, a The Evening Bulettin hivatkozott. Három újság pedig nem közölt dátumot. Érdekes, hogy a jaspers-i és az ironton-i lap szó szerint ugyanazt közölték le, tehát az információforrásuk megegyező volt.

Az ohio-i Perrysburg lapja a Perrysburg Journal ily módon fogalmazott: *„Nemrég érkezett hír Buda Pesthről, hogy Jászladány településen katasztrofális tűzvész volt. Százhúsz ház megsemmisült és két ember meghalt.”*

Tehát a tűzvész híre nagyon rövid időn belül eljutott Amerikába, a hír pedig csak kevéssé módosult, valószínűleg a sérült nőt is az elhunytnak vélték. A sajtómegjelenések érdekessége továbbá, hogy a The Evening Bulettin, a The Record-Union és a The Morning Call az első, a Perrysburg Journal a második oldalon közölte a hírt, míg a Jasper Weekly Courier, az Iron Country Register és a Fischerman and Farmer a hatodik oldalon, mintegy jelezve a hír számukra mutatott értékét.

További érdekesség mutatkozik a különböző lapok kiadásának helye, a lap hasábjain betöltött „előkelő hely” és az amerikai lakosság aránya között. 2000-es cenzus adatai szerint az USA 51 állama között Kentucky 28., Missouri 21., Észak-Karolina 19., Indiana 10., Kalifornia 3. és Ohio 1. helyen áll az amerikai magyarok számarányát tekintve. Bár az eset és az adatok között több mint 100 év telt el, visszavetítve valóban az tapasztalható, miszerint minél magasabb egy államban a magyar népesség, annál nagyobb eséllyel közölte a hírt és annál előkelőbb helyre került a lapban.

A Kongresszusi Könyvtár digitális adatbázisa a http://chroniclingamerica.loc.gov címen elérhető.

Vincze János Farkas egyetemi hallgató

Jász vitéz egy nemesi címerben

BOLDOGHÁZI JÁSZFY MIHÁLY NEMESI OKLEVELE ÉS CÍMERE

„A címerekben azon fogalmak, azon magasabb egységek és azok az erkölcsi eszmények jutnak kifejezésre, amelyekhez az embereket a legszebb érzéseik és idealizmusaik kapcsolják."

Gróf Andrássy Gyula

A nemesi rang leglátványosabb külsődleges jele a címer, melynek szimbólumrendszere gyakran általánosnak mondható jelképeket tartalmaz, olykor azonban sokat elárul tulajdonosáról. Ilyennek tekinthető Jászfy Mihály 1902-ben I. Ferenc Józseftől kapott nemesi címere, melynek címerpajzsában és a sisak fölötti koronán *nyilazásra készülő jász vitéz* látható.

Emléktábla az egykori Sismis-ház falán Jászberényben. Fotó: P. J.

A nemesi oklevelek fontos forrásai a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található *Királyi Könyvek,* melyekbe a kancellárián 1527-től folyamatosan bemásolták a nemesség adományozásokat, és sok esetben a címerek rajzát is. A ma is jól használható jegyzék segítségével itt megtalálható a Jászfy család nemesi oklevelének szövege és a színes címerkép. A *Jászfy név* már önmagában is utal a jász kötődésre, a címer kiemelt helyén szereplő jelkép pedig nyomatékosan fejezi ki ennek fontosságát.

De vajon ki volt a címerszerző *Jászfy Mihály?* Ha a család eredeti nevét említjük, a *Sismis név* sokak számára cseng ismerősen Jászberényben, ami elsősorban a Petőfi rokonsággal függ össze. Sismis Mihály felesége, Szendrey Franciska Petőfi Sándor feleségének, Júliának volt a nagynénje. Az ifjú házaspár 1847-ben látogatást tett a Sismis családnál Jászberényben, amit emléktábla őriz az egykori lakóház falán.

A Sismis család a hagyomány szerint török eredetű volt. Az első családtag, Sismis Ádám vargamester a 18. század elején költözött Jászberénybe, ahol rövid idő alatt jelentős vagyont szerzett. Három lakóháza volt a városban, Boldogházán pedig földet, és tanyát vásárolt. Tizenegy gyermeke közül József már aktívan bekapcsolódott a város közéletébe is. Tagja volt a városi tanácsnak, később a második bírói tisztet is betöltötte. A közügyek iránti elkötelezettség a család további leszármazottait is jellemezte. Sismis József egyik fia, Mihály jászkerületi pénztárnok és jászkun kerületi esküdt volt. Később Jászberény város tanácsosává választották, majd a várnagyi tisztet töltötte be.

Sismis Mihály öt gyermeke közül József az 1848-as szabadságharc idején tanulmányait félbehagyva indult a haza védelmére. Számos csatában vett részt, és tüzérfőhadnagyi rangot ért el. Utolsó állomáshelye Pétervárad volt, ahol a vár feladása után fogságba került. Kiszabadulása után befejezte jogi tanulmányait, és rövid ideig Aradon dolgozott ügyvédként. A Bach korszak után hazatért Jászberénybe, és élete végig szülővárosában tevékenykedett. Közismert, tekintélyes tagja volt a város közéletének, s lelkesen támogatott minden haladó elképzelést. A Jászkerületi Honvédegylet alelnöke, majd haláláig elnöke volt.

Sismis József igen fontosnak tartotta jászsági származását, s ezt nevével is szerette volna kifejezni. Még aradi tartózkodása idején megpróbálta idegen hangzású nevét *Jászfy-ra* változtatni. Erre vonatkozó kérelme azonban elakadt a hivatali útvesztőben, s így élete végéig a Sismis nevet viselte. A névváltoztatást később öccsének, Mihálynak sikerült megvalósítania, akinek egész családja fölvette a *Jászfy nevet.* Ez annál is inkább figyelemre méltó, hiszen Mihály elhagyta szülővárosát, állami számvevőszéki osztálytanácsos volt Budapesten. Érdemei elismeréseként I. Ferenc József császártól 1902-ben nemesi rangot és a *Boldogházi* előnév használatának jogát kapta meg. Az uralkodói oklevélben a következő indoklást olvashatjuk: *„Tekintetbe és figyelembe vévén Jászfy Mihály állami számvevőszéki nyugalmazott osztálytanácsos Hívünknek Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk iránti állandó hűségét, valamint sok évi hű és kitűnő szolgálata közben szerzett érdemeit: nevezett Jászfy Mihályt és általa hites nejétől, született Mauchs Máriától származó Zoltán és Géza nevű fiait, valamint Jolán, Mária és Blanka nevű leányait, s Isten áldásából netán ezután születendő mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát […] Magyarországunk és társországai valóságos igaz, régi és kétségtelen nemesei közé és sorába a boldogházi előnév használatának engedélyezése mellett felveendőknek tartottuk."*

A Jászfy család nemesi címere (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Királyi Könyvek LXXI. 110.)

Az oklevélben a következőképpen szerepel a nemesi címer leírása: *„Vörössel és kékkel vágott pajzs felső mezejében bal haránt ezüst pólya három vörös rózsával, a felső jobb és alsó bal szögletben egy-egy hatágú arany csillag. Az alsó kék mezőben zöld gyepen jobbra vágtató páncélos jász vitéz, övébe szúrt karddal, visszafordulva nyilával lőni látszik. A koronás nyílt lovagsisak dísze ugyanez a jász vitéz növekvőleg."*

Jászfy Mihály nemesi címere különlegesnek tekinthető, hiszen ismereteink szerint az egyetlen olyan, melynek

címeralakja ilyen egyértelműen fejezi ki a jász identitás fontosságát. A jász vitéz bizonyára az adományozott kérésére került a jelképek közé, és ábrázolása azt is szemlélteti, milyennek képzelték a 20. század elején az egykori katonáskodó jászokat. A címerpajzsban látható vitéz testén páncélt, fején sisakot visel, de arca jól látható. Övében arany markolatú ezüst kard, vágtagó lovát is páncél fedi, melyen ülve hátrafordul, és nyilával lőni készül. Az ábrázolás a honfoglaló magyarok harcmodorát idézi, s a jászok kiváltságaikért vállat mindenkori kötelezettségére, a katonáskodására utal.

A családi síremlék a jászberényi Új temetőben. Fotó: Gosztony Ernő

A címer fölső harmadában három vörös rózsa és két hatágú arany csillag látható. A címerszimbolika szerint a vörös szín Krisztus kihulló vérét, öt szirma pedig szent sebeit jelképezi. A hatágú arany csillag a kereszténységben a Teremtés és a Szentháromság jelképe. Ezekkel a szimbólumokkal bizonyára a jászok katolikus vallását kívánták hangsúlyozni. A címerszerző Jászfy Mihály *boldogházi* előneve egykori földbirtokukra utal. A boldogházi határ Portelekhez közeli részén a *Sismis dűlő* ma is őrzi a család nevét.

Boldogházi Jászfy Mihály 1917-ben halt meg, és a jászberényi Új temetőben nyugszik. A síremléket Sismis Mihályné Szendrey Franciska sírhantjára állították, aki 1879-ben halt meg. A síremlék első oldalán Sismis Mihályné, Sismis Mihály (1797-1887), Sismis József (1829-1911) és Ágoston Erzsébet (1836-1906) neve szerepel, a hátoldalán pedig a már Jászfy nevet viselő családtagok adatait olvashatjuk: Jászfy Jolán (1862-1949), dr. Jászfy Géza (1877-1952), Jászfy Mihály (1834-1917), Mauks Irma (1842-1891), Jászfy Zoltán (1861-1936), neje Pethő Klára (1868-1942), Jászfy Mária Auróra (1869-1937). Sugárné Koncsek Aranka szerint ezek a családtagok hajdan Budapesten a Fiumei úti temetőben nyugodtak.

A Jászberényben otthonra talált Sismis család története az idegenből Jászberénybe érkezett szorgalmas, tehetséges család beilleszkedésének és befogadásának szép példája. Sismis Mihály névváltoztatása és címerének jelképe pedig azt jelzi, hogy a család tagjai idővel magyarrá, ezen belül pedig szívvel lélekkel jászokká váltak, amit többféle módon is fontosnak tartottak hangsúlyozni.

Papp Izabella ny. levéltáros

EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL

Búgóbál, hasdörgölő és társai, avagy farsangi pajzánságok

„Minek turbékoltok, Búgó vadgalambok."

Ilyenkor farsang időszakában a munkában megfáradt nép városban is, faluban is kiszórakozta magát, mert aztán jöttek a munkás hétköznapok. Ez az időszak – Vízkereszttől Hamvazószerdáig – nem éppen az erkölcsről, meg a buzgó vallásosságról szólt.

Más világ volt persze az, és másképp emlékeznek rá, akik átélték. Nagyanyám számára a hatvanas évek házibulija maga volt a Pokol legmélyebb bugyra. Aztán ha – természetesen csak puszta honismereti érdeklődéstől hajtva – rákérdeztem, hogy vajh mi volt az oka, hogy az ő *lyánykorában* olyan furcsa neveket adtak a fiatalok összejöveteleinek, mint *búgóbál, hasdörgölő, patkaporos bál,* akkor az a fránya tej kifutott a konyhán, vagy hirtelen eszébe jutott, hogy elfelejtette kihúzni a *gyugót a tyúkjáró lyukból.* Osztán ott lettem hagyva kételyek között.

Ilyenkor aztán nyomozni kezd az emberfia, s a hajdani legények közlékenyebbnek bizonyultak. Kiderült, hogy a búgóbálban nem a tubicák búgása rejlik, hanem bizony azt a szót rejti, melyet emberre alkalmazva nem illik leírni. Igen, a nyomni jelentésű török eredetű szóra gondolok, mely rokon a boszorkány szóval! Mert bizony ezekben a bálokban gyakran előfordult, hogy egyik-másik lány úgy járt, mint a kéményünk. Mármint hogy „ledőlt, oszt felcsinálták." Egyébként az állatoknál ma is használatosak a művelet adott állatra szabott változatai. Kovács Sanyi bácsi – aki a jákóhalmi honismereti szakkör legöregebb tagja volt 95 évével, elmesélte, hogy ifjú korában, amikor Alattyánban, Jánoshidán, Alsószentgyörgyön ténykedett mint közalkalmazott: hirdettetni szándékozott. Mondta a kisbírónak: „Leírjam a szöveget? Á, nem kell! – mondta a kisbíró – elmondom én fejbül. Aztán hallhatta a falu apraja-nagyja, hogy „aki búgattatni, folyattatni, fedeztetni akar, jelentkezzen Kovács Sándor jegyző úrnál. A szentgyörgyi menyasszony meg pironkodva hallgatta, mit tud az ő vőlegénye! Pedig hát csak a kan, meg a bika, meg a csődör tette a dolgát.

De hát nem csak farsangkor leskelődött ilyen veszély a fiatalokra. Ahogy a hatvanas évek berényi anekdotája elmondta: majálist rendeztek Berényben, de nem volt infrastruktúra. Kineveztek egy közeli szalmakazlat klozetnek, egy másikat meg kuplerájnak. Aztán jöttek a rendezők, hogy „baj van! Összekeverték a kazlakat, aztán aki pössenteni ment, azt megkettyintették, aki meg kettyinteni, azt meg lepössentették!"

Az idézett bálok tehát egyértelmű, hogy miért kapták a nevüket, a patkaporos pl. azt jelentette, hogy a döngölt földről szállt a por a kemencepadkára, amikor ropták a táncot. Összejöttek ugyanis az egyik háznál és kihordták a bútorokat a konyhába addig. A citerás meg a zenét biztosította: így lett a beceneve is Citerás az egyik Terjéki családnak.

Mivel a bálok mellett az átverések is a farsangi szezonhoz tartoztak, ismét Sanyi bácsi emlékéhez kell fordulnom, aki gyakran eltévesztette a nevét a hölgyeknek és Sovács Kanyiként mutatkozott be. Az egyik borús februári napon Sanyi bácsi szomorúan jelent meg munkahelyén az iskolában, ahol gazdasági intéző volt. Mi van Sanyi bácsi, de szomorú! – tűnt fel a tanárnőknek. Sanyi bácsi csak erre várt: „Jajj, szegény kis pöcsöm úgy megütötte magát az este!" Irultak-pirultak a hölgyek, Sanyi bácsi meg ártatlanul megjegyezte: „Hát nem láttátok, hogy hogy elesett a jégen!?" Mert „természetesen" Anett Pötschről beszélt, a németek korcsolyás üdvöskéjéről, aki a tévé jeges gáláján hatalmasat bukott! Tehát: rossz az, aki rosszra gondol búgás ügyben!

Durbints sógor

A jászberényi születésű Koháry Sándor mint „magyar dohánykirály” karrierje az Államokban

A „Jász Újság” 1911. január 26-i számának – II. évfolyam 8. száma – a 3. oldalán azzal a címmel ad hírt, hogy *„a dohánykirály Jászberényben”*. Érdemes szó szerint idézni néhány gondolatot: *„Az Egyesült Államok polgárai szabadalma szerint ez az elnevezése a demokratikus előkelőségeknek. Azok között, kik a maguk erejével kerülnek a királyi trónusra, van egy derék honfitársunk is: Koháry Sándor jászberényi származású derék magyar, városunk szülötte.”* Pennsylvania államban Pittsburgben él, ott van virágzó szivargyára, akit az államban csak úgy ismernek, hogy *„a magyar dohánykirály”*. Szűkebb hazájában, Jászberényben, pedig mint *„amerikai dohánykirály”*-ról beszélnek, illetve írnak az újságok.

Nincs helytörténeti kutató, aki erre a régi újságcikkre ne csapna le, lássuk tényleg ki is ez az ember, mit tett életében, az újvilágban, és több mint 100 évvel az újsághír után a mai korszerű internetes világban milyen adatot tudunk összegyűjteni róla. Megpróbáltam egy kicsit többet megtudni életéről, családjáról és cselekedeteiről. Koháry Sándor – később amerikai állampolgárként Alexander A. Kohary névvel szerepelt az amerikai üzleti életben, közéletben és a korabeli amerikai újságokban –1863. március 15–én született Jászberényben.

Koháry Sándor amerikai tevékenysége után kutatva, találtunk rá arra a másik érdekes történetre, hogy nemcsak az ő cselekedetei híresek, hanem már az új világban született leánya Marilla Kohary mint zongoraművész is nagyszerű karriert futott be az Államokban, elsősorban Pennsylvania államban. Az ő nagyszerű amerikai sikereiről egy másik cikkben számolunk majd be.

Jászberényi családjáról annyit tudunk, hogy négyen voltak testvérek. Egy fiútestvére – Koháry Bertalan – szintén emigrált az Államokba. Másik fiútestvére Koháry József, akiről tudjuk, hogy 1859-ben született Jászberényben. Kereskedőként kezdte majd 1889-től a mértékhitelesítő hivatalnál szolgált, 1907-től pedig saját hordóhitelesítő hivatala volt. A város képviselő testületének is tagja volt és a római katolikus iskolaszéki gondnoki feladatot is ellátta és a Népbank igazgatósági tagja is volt. Egy húga is volt, ő róla nincs információnk.

Gyermekkoráról és tanulmányairól annyit tudunk, hogy középiskoláját a Jászberényi Katolikus Főgimnáziumban kezdte, az *„1874-75-ös tanévre vonatkozó értesítvénye”* alapján az I. osztályban Koháry Sándor neve szerepel. Az év végi érdemjegyei alapján 3 és 4-es osztályzattal. (Az akkori osztályzati rendszerben a 3-as osztályzat jó, a 4-es pedig elégséges jelentett a tanulmányi előmenetelre nézve.) A következő évben a II. osztályt befejező diákok névsorában még szerepel, de ekkor már minden jegye 4-es, tehát elégséges. A 1876/77-es tanévben már nem szerepel a neve a gimnáziumi tanulók között. A főgimnázium év végi összefoglaló statisztikájában szerepel, hogy 1 tanuló kimaradt – név szerint nincs megnevezve, de ez nagy valószínűséggel ő lehetett. Ezek után hol folytatta tanulmányait erre nincs információnk.

Tengerentúli karrierje úgy indult, hogy Európából a rotterdami kikötőből induló Spaarndam nevű hajó fedélzetén elindult az ismeretlen új világ felé és 1894 májusában érkezett az Egyesült Államokba. 1900-ban kötött házasságot Schiller Annával, aki 1872-ben született Magyarországon. Három gyermekük született Marilla (1902), Alexander (1903) és Anna (1905). Első gyermekük Miss. Marilla Kohary – ahogy már említettük – neves zongoraművészi karriert futott be.

De térjünk vissza édesapjára, akiről az amerikai újsághírekben először a Pittsburgh Daily Post 1902-ben ad hírt miután dohánykereskedői nyilvántartásba került. Közel 15 évi Államokban való tartózkodás után már tekintélyes cigaretta (szivar) nagykereskedő lett (ahogy az angol nyelvű újság írja *„wholesaler”* vagy *„tobacco salesman”*) a Pennsylvania állambeli Pittsburgh-ben.

1906-ban súlyos földrengés okozott pusztítást San Francisco-ban. A károsultak támogatására a *„Pennsylvania Központi Magyar Bizottsága”* adománygyűjtést rendezett és ebben fontos szerepet játszott Koháry Sándor, mint a bizottság alelnöke. 1909-ben megkapta az amerikai útlevelét. Már az új világ állampolgáraként 1911-ben tért vissza Magyarországra, és első útja szűkebb hazájába, a Jászságba, Jászberénybe vezetett és erről adott hírt – amelyet a cikk bevezetőjében már említettük – a Jász Újság 1911. január 26-i száma.

1912-ben a Pittsburgh Post-Gazetta újság arról ad hírt, hogy Koháry Sándor egy 4 emeletes áruház építésére kötött szerződést egy építési céggel – Walker and Curley pennsylvaniai építési céggel – 15 500 $-os értékben, ez azokban az évek-

A Sparndam nevű hajó, amelyen Koháry Sándor Amerikába vándorolt

ben nagyon nagy pénz volt. A Shingiss street-en (utcán) végül felépült egy 4 emeletes fehér épület. Ez volt cégének központja és egyben lakása is – és ahogy a helyi újság írta homlokzatán félmérföldnyire is látható volt a cégtulajdonos nevét reklámozó Kohary név.

1915. április 15-én másodszor is megházasodik és feleségül vesz egy Koháry Erzsébet nevű hölgyet. Ő hamarabb vándorolt ki az Államokba, 1890. december körül érkezett a Hamburg hajó fedélzetén New York-ba. A házasságuk nem volt felhőtlen, 1921-ig élnek együtt majd ezután különváltak.

Koháry Sándor befolyásos és tekintélyes üzletember lett, és 1916-ban beválasztották az egyik pittsburghi, „Felsővárosi Kereskedelmi Kamara” igazgatói tanácsába. Az Amerikába bevándorolt magyarok a *„The New Immigration”* – Az új bevándorlás – néven alakítottak egy

társaságot, akik rendszeresen összejöttek és bemutatták egymásnak legújabb történelmi gyűjteményeiket. Egy alkalommal Koháry Sándor is bemutatta számos értékes történelmi gyűjteményét, amelyek közül néhány Kossuth Lajossal kapcsolatos. Ezek között voltak eredeti levélmásolatok, újságcikkek, fényképek és olyan tárgyak, amelyek a nagy magyar hazafi tulajdonában voltak korábban. Talán sokak számára ismert tény, hogy Kossuth Lajos az 1850-es évek elején az Államokba látogatott. Koháry Sándor rendszeresen gyűjtötte a látogatásával kapcsolatos tárgyakat. Egy nagyon értékes és érdekes eredeti Kossuth által írt levél is a tulajdonában volt, amelynek a keletkezési háttere is figyelemre méltó.

Kossuth Lajost még amerikai látogatása előtt, 1851. június végén meglátogatta az akkori időkben híres amerikai festő Walter Gould. Kossuth ekkor Kütahya városban (Nyugat-Anatóliában) volt száműzetésben. A találkozóval kapcsolatos részletek onnan ismertek, hogy Gould levelét a *„New York Commercial Adviser”* című lap is leközölte. Az amerikai festő még törökországi száműzetésében portré képet készített Kossuth Lajosról. A nagy magyar hazafi amerikai látogatása során újra találkoztak. *„Az amerikai találkozó során a nagy festőnek volt egy kísérője, akit egy kis túlzással nevezhetjük szolgájának is. A látogatás első időszakában meg sem szólalt, majd később magyarul kezdett beszélni. Kiderült, hogy a titokzatos szolga Mack József* – aki magyar tüzérezredes volt az 1848-49-es szabadságharcban – *aki Gould látogatása során részletes tárgyalást folytatott Kossuth-al egy tervezett forradalomról. Kossuth Lajos saját kezűleg írt levélben adott felhatalmazást Mack-nak egy magyarországi forradalom megszervezésére. Kossuth saját kezűleg írt hosszú meghatalmazási irata Mack halála után Rózsafy Mátyás birtokába került.”* Rózsafy Mátyás magyar újságíró volt, a magyar nyelvű Szabadság című amerikai lap egyik alapítója, és ő is részt vett az 1848-49-es magyar szabadságharcban és később az amerikai polgárháborúban is harcolt. Rózsafy ezt a nevezetes Kossuth levelet Koháry Sándor pittsburghi magyar üzletembernek ajándékozta. Később ez a híres levél Pásztor Árpád neves újságíróhoz került. A levél további sorsa ismeretlen.

Koháry Sándor 1922-ben újra úgy került az újsághírekbe, hogy a lakásának a széfjéből ellopnak egy értékes ékszert és régi pénzérmeket.

1928 júliusában ismét a bulvárhírekben szerepel, amikor el akar válni feleségétől. Ekkor ő 65 éves, de később a válás tényét mindketten tagadják. Az 1930-as népszámlálási dokumentumban meglepő módon, mint bérlő (roomer) szerepel, egyetlen családtagja sincs mellette feltüntetve, ami azt jelenthette ekkor már különváltan élt feleségétől és gyermekeitől.

1934. május 17-én Ohio állambeli Warrenben halt meg Koháry Sándor, temetési szertartásáról egy helyi lap is beszámolt. Halála után jó 3 héttel a Jász Hírlap 1934. június 9-i száma egy részletesebb nekrológban megemlékezett Koháry Sándorról.

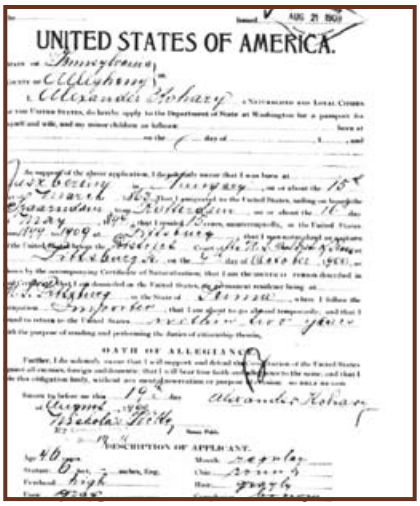
UNITED STATES OF AMERICA.

Koháry Sándor amerikai állampolgársági kérelme

1935-ben vagyonának hagyatéki tárgyalásáról is hírt ad az amerikai sajtó, amiből megtudható, hogy örökösei:

Felesége Elisabeth, első házasságából gyermekei leánya Marilla, fia Alex és másik leánya Anna.

Források:

Jász Újság 1911. január 26
Jász Hírlap 1934. június 9
Scheftsik György: Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Múltja és Jelene.1935
Lincolns Hungarian Heroes; the Participation of Hungarians in the Civil War, 1861-1865. By Edmund Vasvary The Hungarian Reformed Federation of America Washington, D. C. 1939; It digitized by the Internet Archive in 2012 with funding from University of Illinois Urbana-Champaign. https://archive.org/details/lincolnshungaria00vasv
Amerikai újságok forrásai (fizetős web oldalak!)
Pittsburgh Daily Post, Pennsylvania Sunday, May 6. 1906
Pittsburgh Daily Post Pittsburgh, Pennsylvania Tuesday, January 11. 1916
Pittsburgh Post-Gazette Pittsburgh, Pennsylvania Friday, January 13. 1922
Pittsburgh Post-Gazette Pittsburgh, Pennsylvania Wednesday, May 4. 1927
Pittsburgh Post-Gazette Pittsburgh, Pennsylvania Monday, July 16. 1928
Warren Times Mirror Warren, Pennsylvania Thursday, May 17. 1934

Metykó Béla helytörténeti kutató

Elismerés a Suba házaspárnak

Dr. Suba György, Ferenc pápa apostoli áldásával. Fotó: Kárpáti Mária

Dr. Suba Györgyné az egri érsek elismerő oklevelével. Fotó: Suba György

Dr. Suba György nyugalmazott orvos 15 éven át vezette eredményesen a KÉSZ Jászberényi csoportját, s e munkában a legnagyobb segítsége a felesége, Kocsis Julianna volt.

Szántó József apát úr, a civil közösség patronálója nem mindennapi meglepetéssel köszönte meg a házaspár elkötelezett munkáját. 2015 karácsonyán dr. Ternyák Csaba egri érsek az egyházmegye ezüst érmét adományozta dr. Suba Györgyné Kocsis Juliannának. Dr. Suba György elnök pedig a januári tisztújító közgyűlésen vehette át az Őszentsége Ferenc pápa aláírásával ellátott elismerő oklevelet.

Mindkettőjüknek gratulálunk a szép elismeréshez!

Hortiné dr. Bathó Edit
felelős szerkesztő

KÉPES RIPORT
Jászkunsági kézművesek sikere az Élő Népművészet Kiállításon

Ötévente rendezik meg Budapesten a Néprajzi Múzeumban Az Élő Népművészet Országos Népművészeti Kiállítást, amelyen az elmúlt évek legsikeresebb alkotásait mutatják be. Ebben az évben már 16. alkalommal került sor a nagyszabású kiállításra, amelyen 450 kézműves mintegy 1700 alkotását tárták az érdeklődő látogatók elé.

A kiállítást a régi nagy mesterek egy-egy munkája vezeti be. Itt csodálhatjuk meg többek között Holló Mihályné (Jászárokszállás) 1953-ban festett kelengyés ládáját, és Szűcs Imre, a Népművészet Mestere (Tiszafüred) miskakancsóit, a Karcagi Népművészeti, Agyagipari Szövetkezet és a Mezőtúri Népművészeti és Háziipari Szövetkezet kerámiáit is.

A kiállításban több ma működő jászkunsági kézműves alkotásában gyönyörködhetünk. Láthatjuk Tajti Erzsébet (Jászapáti) viseletkészítő népi elemeket hordozó elegáns alkalmi ruháját, amelyet Péter Szidónia (Budapest) gyöngyfűző remekeivel díszített. Ugyancsak megcsodálhatjuk a Rokolya Varró- és Látványműhely tagjai (Donkóné Birkás Tünde, Péter Berényi Ágnes, Tajti Erzsébet, Utassy Gáborné – Jászapáti) míves jász viseleteit, Borbásné Budai Valéria jászsági zsinóros kabátjait, valamint Görbe Jánosné Dobos Amália (Jászfényszaru) gyönyörű jász hímzéses párnáját, amelynek mintáit Misi Éva (Jászberény) tervezte. A kiállításba kerültek Nagy Istvánné (Túrkeve) kunhímzéses párnái, Kovács Zoltán Népi iparművész (Jászárokszállás) hántolatlan és Bene Ágostonné népi iparművész (Kiskunfélegyháza) hántolt vesszővel befont demizsonjai, üvegei, poharai is.

A Jászság népművészete más megye kézműveseit is megérintette. Ezt látszik igazolni Kókáné Pásztor Éva (Vatta) jász hímzéses gyermek bőrmellénye, kucsmája és kesztyűje, illetve Dobosné Hajdú Anikó – Tóth Sándorné (Hajdúsámson) jász hímzéses köténye.

A kiállítás 2016. március 27-ig tekinthető meg.

Gratulálunk az alkotóknak!

Iris

A ládát készítette a Jászárokszállási Fatömegcikk Gyártó és Játékkészítő KTSZ, festette Holló Mihályné 1953-ban ***Fotó: Bugyi Gábor***

A Mezőtúri Népművészeti és Háziipari Szövetkezet és a Karcagi Népművészeti, Agyagipari Szövetkezet kerámiái ***Fotó: Bugyi Gábor***

Kovács Zoltán népi iparművész (Jászárokszállás) vesszővel bevont demizsonjai ***Fotó: Kovács Zoltán***

Tajti Erzsébet koktélruhái Péter Szidónia gyöngy-remekeivel Fotó: Bugyi Gábor

Középen a Rokolya Varróműhely jász viseletei *Fotó: Farkas Kristóf Vince*

Görbéné Dobos Amália jász hímzéses párnája, felette Kókáné Pásztor Éva jász mintás mellénye, sapkája és kesztyűje Fotó: Bugyi Gábor

Vesszővel bevont demizsonok. Készítette Bene Ágostonné népi iparművész (Kiskunfélegyháza) *Fotó: Bugyi Gábor*

Szűcs Imre népi iparművész miskakancsói. Fotó: Bugyi Gábor

Faragott bútorok – részlet a kiállításból *Fotó: Bugyi Gábor*

Oszét népmesék – 2. rész

A TETŰ MEG A BOLHA

Réges-régen élt egy tetű meg egy bolha. Búzát vetettek a tó partján. Learatták, elcsépelték, és amint lenni szokott – nem tudtak megegyezni. Ekkor a ravasz bolha a következőt ajánlotta:

– Ugorjuk át a tavat! Aki át tudja ugrani – övé lesz a búza egésze, a másiké pedig a gabona fele.

– Legyen úgy – bólintott a tetű.

Ugrott egyet a hosszúlábú bolha, és máris a túlsó parton termett. A tetű összeszedte minden erejét, ugrott egyet – de hová! – a tó közepén huppant le.

– Kedves bolha barátom! Elpusztulok! Segíts rajtam mielőbb!

Képes lett volna a bolha cserbenhagyni a barátját! Elrohant a disznóhoz.

– Disznó, adj nekem minél gyorsabban egy sörtét, hogy kihúzhassam a barátomat a tóból!

Az érzéketlen fatuskó disznó azt feleli a bolhának:

– Előbb hozz nekem makkot!

A bolha elszáguldott a tölgyhöz.

– Adj nekem makkot, tölgy! A disznó makkal él, nem ad sörtét, hogy kihúzhassam a barátomat a tóból!

– Ha nem telepszik rám a sólyom! – felelte a tölgy.

A bolha elindul a sólyomhoz.

– Sólyom, ne telepedj rá a tölgyre! A tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznótól sörtét kapok, és kihúzom vele a barátomat a tóból.

Azt feleli a sólyom:

– Hozzál nekem kiscsibét.

A bolha elrohant a tyúkhoz.

– Tyúk, adjál nekem csibét! A sólyom csibét eszik, nem telepedik a tölgy tetejére, a tölgy makkot terem, a disznó megeszi a makkot, sörtét ad nekem, én pedig kihúzom a barátomat a tóból.

Azt feleli a tyúk:

– Előbb hozz nekem kölest!

Elrohant a bolha a hombárhoz:

– Hombár, adjál nekem kölest! A kölest a tyúk csipegeti, a tyúk csibét ad nekem, a csibét megeszi a sólyom, a sólyom nem száll a tölgyre, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, sörtét ad nekem, én pedig kihúzom a barátomat a tóból.

Megszólal a hombár:

– Az egér ne rágcsáljon többé bennem!

Elszaladt a bolha az egérhez.

– Egér, ne rágcsálj a hombárban! A hombár kölest ad nekem, a kölest a tyúk csipegeti fel, csibét ad érte, a sólyom megeszi a csibét, nem repül többé a tölgy tetejére, a tölgy makkot ad, a sertés felfalja a makkot, sörtét ad érte, én pedig kimentem a barátomat a tóból.

– A macska ne fogjon meg engem!

Az egér rátalált a macskára.

– Te, macska, ne fogd meg az egeret! Az egér nem fog a hombárban rágcsálni, a hombár kölest ad nekem, a kölest felcsipegeti a tyúk, aki csibét ad, a sólyom megeszi a csibét, nem száll a tölgyfa tetejére, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, aki sörtét ad nekem, én pedig kihúzom vele a tóból a barátomat.

Így szólt a macska:

– Előbb hozz nekem tejet!

A bolha elszaladt a tehénhez:

– Tehén, adj nekem tejet! A tejet a macska belefetyeli, a macska nem fog többé egeret, az egér nem fog a hombárban rágicsálni, a hombárból kölest kapok, a kölest a tyúk felcsipegeti, ad nekem kiscsibét, a sólyom megeszi a csibét, nem repül többé a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a disznó megeszi a makkot, sörtét ad érte nekem, én pedig kimentem a tóból a barátomat.

Megszólal a tehén:

– Hozz nekem szénát!

A bolha rátalált a kaszásokra, elkezdte őket kérlelni:

– Kaszások, adjatok nekem szénát! A szénát megeszi a tehén, tejet ad érte, a macska belefetyeli a tejet, nem fog többé egerészni, az egér nem rágicsál majd a hombárban, a hombárból kölest kapok, amit a tyúk felcsipeget, csibét ad érte, a sólyom megeszi a csibét, nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a sertés megeszi a makkot, sörtét ad nekem, én pedig kihúzom a barátomat a tóból.

– Hozz nekünk pirogot!

A bolha elszáguldott a faluba, mindent elmesélt egy asszonynak. Látszik, hogy jól alkotta meg az Isten az embert, az asszonyt pedig különösen – az emberiség díszének: lágy a szíve – ékessége a világnak, az élet forrása.

Végighallgatta a bolhát, majd megszólalt:

– Jól van, bízd csak rám! Te pedig addig ringasd a csecsemőt a bölcsőben!

A bolha elkezdte ringatni a bölcsőt, egyetlen egyszer sem szúrta meg a csecsemőt, elfeledkezett a régi szokásáról. A gazdasszony megsütötte a pirogot, a bolha elvitte a kaszásoknak, akik egy öl szénát adtak neki érte, amit elvitt a tehénnek, tejet kapott tőle, a macska belefetyelte a tejet, lemondott az egérfogásról, az egér abbahagyta a rágcsálást a hombárban, a hombár kölest adott a bolhának, a tyúk felcsipegette a kölest, csibét adott érte, a sólyom megette a csibét, nem szállt rá a tölgyfára, a tölgy makkot adott, amit befalt a disznó, sörtét adott érte a bolhának, aki a sörte segítségével kihúzta a tetűt a tóból.

Ahogyan megegyeztek, a tetű magával vitte a gabona felét, a búza egésze pedig a bolhának jutott.

A tetű, bár lapos, mégis felfogta: a gyenge ravaszság nélkül nem boldogul, kell valakit keresnie, aki nála is ostobább. Egy bőrzsákba rakta a gabona felét, felfújta a zsákot, a hátára vette és útnak indult az aldár falujába. Megérkezett a külső udvarba, a földre rakta a zsákot, maga pedig bement a házba, mintha otthon lenne.

A kakasok és a tyúkok, látván a zsákot, rájöttek, hogy eleség van benne, elkezdték csipkedni, minden levegő kiment belőle. A tetű pedig szándékosan elidőzött a házban, beszélt erről is, arról is, azután búcsúzkodni kezdett. Kiment az udvarra, látja, hogy a zsák üresen tátja a száját. Elkezdett jajgatni:

– Jaj nekem, jaj nekem! Az összes gabonámat, az egész zsákkal felcsipegették a tyúkjaid! Jaj, jaj, teljesen kiraboltak, koldussá tettek! Tönkretettétek a házamat, koldusbotra juttattak!

– Ó, ne jajgass, kárpótolunk a károdért – mondta a ház gazdája. – Válaszd ki magadnak bármelyik tyúkocskát!

A tetű kiválasztotta a legszebb tyúkot, berakta a zsákjába, és útnak indult.

Ment, mendegélt tovább, megérkezett egy másik udvarba. A zsákját a tyúkkal együtt a bárányok között hagyta, maga pedig a házba vette az irányt. Szintén elidőzött ebben a házban is, amikor pedig kijött, látja ám, hogy a bárányok a tyúkos zsákkal öklelődnek.

– Ó, hogy tönkretették a házamat a bárányaid! Mindenemet elpusztították, amit a hosszú évek alatt gyűjtögettem!

– Ne bánkódj annyira, kapsz a tyúkod helyett egy bárányt.

Maga után vonszolta a tetű a bárányt. Eljutott a következő udvarba, a bárányt

a jól táplált bikák közé pányvázta, maga pedig ismét a házba vette az útját. Ott ismét elidőzött, amikor pedig kijött onnan, látja, hogy a bikák a szarvukon lóbálják a bárányát.

– Jaj nekem, jaj nekem, mit tettek velem a bikáid!

– Azzal végződött a dolog, hogy ebből az udvarból már egy bikát vezetett maga után.

A tetű gondolkodni kezdett, hol fog éjszakázni, és estére egy aldár udvarába jutott. A bikát behajtották az akolba, a tetűt pedig bevezették a vendégszobába.

– Valóban vendég lennék itt? Távoli rokonság vagyok, ezért bemegyek a házba.

Az aldárnak hét lánya volt, egyik szebb, mint a másik: mind selyemruhába volt öltözve, a lábukon gyönyörű szattyáncipők, a melleiken aranycsatok, a derekukon széles ezüstöv, az övön pedig apró kinzsálok függtek.

A tetű egész este az aldár lányaival játszott különböző játékokat, amikor pedig eljött az alvás ideje, velük egy sorban vetettek neki ágyat. Amikor a lányok elaludtak, a tetű odalopakodott a legszebbikhez, kihúzta kinzsálját a tokjából, elment az akolba és levágta a bikáját. Azután visszatért, visszahelyezte a kinzsált a tokjába, maga pedig visszafeküdt az ágyába, mintha mi sem történt volna, és aludt reggelig.

Reggel készülődött az útra, bement az akolba, és kiabálni kezdett:

– Juj, juj, juj! Jaj, jaj, jaj! Íme így bánnak velem vendégként az aldár házában! A bikámnak, az eltartómnak, a támaszomnak az aldár valamelyik lánya elvágta a torkát, maga pedig nyugodtan visszafeküdt aludni! Nem hiába rettentem meg azonnal a kinzsáljaiktól!

– Micsoda! – mondta az aldár a feleségének. – Ki merészelt ilyesmit tenni? Ha a lányaink közül volt valamelyik, aki szemérmetlenül megsértette a vendéget – vigye el a tetű. Nézzétek csak meg a kinzsáljaikat!

Ellenőrizték, és a középső lányé, a szépséges Dudué, véres volt.

– Vidd el őt magaddal! – mondta az aldár.

A tetű beleültette a szépséges Dudut a zsákba, és táncolva indult útnak a faluból.

Megy a tetű az úton, hátán van a zsákja, a zsákjában meg a lány. Megy a tetű és vidáman dúdolja:

Fél rész gabonáért – tyúkocska,
Tyúkocskáért – bárányka,
Báránykáért – bikácska,
Bikácskáért – leányka!
– Lám csak Dudut! – és csókolgatja a lányt.

Továbbhalad, és ismét rázendít:

Fél rész gabonáért – tyúkocska,
Tyúkocskáért – bárányka,
Báránykáért – bikácska,
Bikácskáért – leányka!

– Lám csak Dudut! – és ismét csókolgatja őt.

Így énekelve és táncolva, estére eljutott a pásztorokhoz. A pásztorok a hegyekben töltik a napjaikat a zöld legelőkön, vidámak és egészségesek, szeretik megtréfálni az utasokat. Levágtak egy bárányt, megvendégelték a tetűt saslikkal, és lefektették aludni.

Amikor a tetű elaludt, a pásztorok kiengedték a zsákból a szépséges Dudut, helyette egy kutyát tettek bele. Reggel kikísérték a tetűt az útra. A tetű pedig, amikor messzebbre jutott, ismét rágyújtott a nótájára:

Fél rész gabonáért – tyúkocska,
Tyúkocskáért – bárányka,
Báránykáért – bikácska,
Bikácskáért – leányka!
– Lám csak Dudut!

Bedugta a fejét a zsákba, a kutya pedig a pofájánál fogva megragadta őt az agyarával.

*aldár = földesúr
*kinzsál = kaukázusi hosszú, hegyes tőr

AZ ARANYHANGYA ÉS AZ EGÉR

Az aranyhangya és az egér együtt laktak. Egyszer kását főztek, amikor pedig készen lett, úgy döntöttek, táncolnak egyet az üst peremén.

Az aranyhangya azt javasolja az egérnek:

– Táncolj te elsőnek!

Az egér ropta először, azután a hangya perdült táncra, azonban belepottyant az üstbe. Az egér sírni kezdett.

Kérdezi tőle a fa:

– Miért sírsz egérke?

– Azért sírok, mert az aranyhangya beleesett a kásás üstbe.

A fa ágai letöredeztek.

A varjú megkérdezi őt:

– Miért törtek le az ágaid, fácska?

– Azért törtek le az ágaim, és az egér azért sír, mert az aranyhangya belepottyant a kásás üstbe.

A varjú tollai kihullottak:

A föld megkérdezi tőle:

– Miért potyogtak ki a tollaid?

– Azért hulltak ki a tollaim, mert a fa ágai letöredeztek, mert sír az egérke, mert az aranyhangya beleesett a kásás üstbe.

A föld megrázkódott.

A kő azt kérdi tőle:

– Miért remegtél meg, föld?

– Azért rengtem, mert a varjú tollai kihullott, mert letöredeztek a fa ágai, mert sír az egér, hogy az aranyhangya beleesett a kásás üstbe.

A kő porrá mállott.

A favágók megkérdezték a kőtől:

– Te kő, miért mállottál szét porrá?

– Azért mállottam porrá, mert rengett a föld, mert a varjú tolla kihullott, mert letöredeztek a fa ágai, mert sír az egérke, mert az aranyhangya beleesett a kásás üstbe.

A favágók baltái rögtön kicsorbultak.

A vízhordók megkérdezik a favágókat:

– Miért csorbult ki a baltátok éle?

– Azért csorbult ki a baltánk éle, mert szétmállott a kő, mert rengett a föld, mert kihullottak a varjú tollai, mert a fáról letöredeztek az ágak, mert sír az egérke, mert az aranyhangya beleesett a kásás üstbe.

A vízhordók belepottyantották a korsóikat a vízbe.

Megkérdezi tőlük a víz:

– Miért engedtétek el a korsóitokat?

– Azért ejtettük be a korsóinkat, mert kicsorbult a favágók baltájának az éle, mert szétporladt a kő, mert a föld rengett, mert kihullott a varjú tolla, mert letöredezett a fa ága, mert sír az egérke, mert aranyhangya beleesett a kásás üstbe.

Akkor kiáradt a víz.

Az asszonyok azt kérdezik tőle:

– Miért áradtál ki, víz?

– Azért áradtam meg:

mert a vízhordók belém ejtették a korsóikat,
mert kicsorbult a favágók baltájának az éle,
mert szétmállott a kő,
mert megremegett a föld,
mert kihullott a varjú tolla,
mert letöredezett a fa ága,
mert sír az egérke,
amiért az aranyhangya beleesett a kásás üstbe…

Micsoda szerencsétlenségek történhetnek a hangyák miatt!

Fordította Kovács J. Béla

JÁSZ-KUN KÖZÉLETI ARCKÉPEK

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet akadémiai doktor szerencsés találkozásai a személyes történelemmel – avagy a Tószegtől Tószegig tartó út tanulságai

„A levéltárak porában és a múzeumok csöndjében is az élő embert kell keresni." *(Marc Bloch)*

Régóta foglalkoztatott Bánkiné Molnár Erzsébet munkássága, akit a jászkun redemptióról készített írásaiból ugyan ismertem, de személyesen soha nem találkoztam vele. Izgatott, hogyan került kapcsolatba a témával, mi irányította a figyelmét erre a területre, de a választ sokáig nem kaptam meg. Tiszavárkonyi születése még elgondolkoztatott arról, miért nem a királyi átkelők vagy éppen az avarok érdeklik annyira, és az interneten fellelhető tudományos életútjából sem fejtettem meg a talányt annak ellenére sem, hogy sok-sok viszszaemlékezésből egyre többet tudtam meg róla. A munkásságát bemutató írások közül az egyik legteljesebb Szabó László Negyedszázad a tudomány szolgálatában címmel írt igen kiváló munkája. Amikor ezt elolvastam, minden addigi bátorságom elhagyott, vele képtelenség versenyre kelni, annál jobbat írni nem lehet, de nem is kell, mert annyira teljes és tökéletes, hogy halandó ember a nyomába sem érhet. Aztán mégis úgy gondoltam, éppen a bemutatandó személy ars poétikájának is nevezhető mondás lehet az a szál, amivel a fent idézett, teljesnek is tekinthető művet ki lehet egészíteni, így igazolva annak igazságait.

A másik problémámat rögtön az jelentette, hogy melyik legyen az a gondolatsor, amit vezérfonalul választva bemutathatom ezt a páratlanul gazdag életutat, miközben az első kérdésre is választ kaphatunk. Amikor személyes találkozásunkkor faggattam életéről, elég markánsan két kulcsszó került elő, az egyik az, hogy ő mennyire szerencsés volt mindig, a másik pedig vitathatatlanul Tószeg, az település, ami eszmélését meghatározta, ahonnan gyökerei erednek, s ami talán még annál is megkerülhetetlenebb lett a számára, mint azt később maga gondolta.

Tószeg még csak-csak érthető volt, de a szerencsét első hallásra nem igazán értettem, hiszen annyira sok olyan dolog történt vele, ami mindennek volt nevezhető, csak éppen szerencsének nem. Aztán megértettem: az ő szelíd, elfogadó, kontemplatív (szemlélődő, elmélkedő, elmélyedő) egyénisége a nehézségekből is épülni tanult, megerősödött, határozottá, céltudatossá vált, miközben az otthonról hozott sok-sok érték egyre erőteljesebben határozta meg életútját, egyéniségét.

„Fazekas, tálas, korsós volt a szépapámig felmenően, talán még tovább is minden ősöm" – vallotta. Tószegen találkozott az apai és az anyai ág, a tiszavárkonyi lány a nővérénél ismerkedett meg az ott fazekasinasként, később segédként dolgozó, családját

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet

Mezőtúrról eredeztető Molnár Ferenccel. A dédapa már tószegi korsós volt, a nagyapja fazekas, az édesapja tálas. Ahogyan azt a változó igények is megkövetelték, s ahogyan azt a mi édes, szép, gazdag magyar nyelvünk megnevezte. Nagyon sajnálom, hogy a papírlap nem tud sem hangokat, sem színeket visszaadni, mert így elég szürkének hat a leírás, pedig mindenkinek látnia kellene, hogyan elevenedik meg a hangja, az arckifejezése, főleg a szeme az egyébként tudósi fegyelemmel önmagát korlátozó beszélgetőpartneremnek, amikor édesapjáról és a fazekasságról beszél.

A család munkabeosztása logikus volt, és követte az évszázados hagyományokat: az apa korongozott, az anya „virágozott", a gyerek besegített. Mindig ott, ahol kellett,egyetlen fontos munkafolyamatot kivéve csupán, a korongozást, amit túl nehéznek tartottak, még nőknek sem adták át a férfiak. A fazekas szakma „dolgos" szakma, ad munkát mindenkinek: férjnek, feleségnek, gyereknek. Nem volt egyszerű gyermekkora, ahogy ő mondja: munkás gyermekkora volt. S ebben nincs semmi önsajnáltatás, belenőtt – éppen úgy, mint akkortájt a többi gyerek is – a munkába. Már egészen kicsi korától kezdve megvoltak azok a munkafolyamatok, amiket gyerekként elvégzett: a száradni kitett cserépedények forgatása nagy figyelmet, felelősséget, rendszerességet és ügyességet kívánt, hiszen a napra kitett friss agyagedény könnyen „elkajszul", ha nem vigyázva, és főleg nem időben forgatják. Ma már úgy gondolja, ez is előiskola volt ahhoz a munkához, amit később hivatásának választott, hiszen a pontosság, az alaposság, rendszeretet ott is elengedhetetlen erény.

Egy másik jellemvonása is megjelent már ekkor – ma úgy érzi, ebben az édesapja is benne volt –, az a közösséghez tartozás belső igénye. Erre még sok példát láthatunk majd életpályáján, de az elsők egyike a „sztárrá" válása volt a falusi utcában. Minden gyerek szeret kitűnni egy kicsit, s neki szerencséje volt (most kérem, kezdjék el számlálni, hányszor is fordul majd elő ez a szó ebben az írásban), mert az utcabeli gyerekeknek a sarazáshoz ő szállította az agyagot, ami mégiscsak jobb és különb volt, mint az utca sara, amiből mindenfélét gyúrkásztak a „bandázás" közben. Itt és így legyintette meg a sztárság szele, először és utoljára életében.

Az apa mellett tanult meg számolni, aki az agyagcsomókkal számtani műveleteket oldatott meg vele játékosan, de egy életre maradandóan. Emlékeiben nagyon mélyen megmaradtak a fazekasság műveletei, amelyek közül szerinte a legszebb az égetés és a virágozás volt. Az égetés valóságos ünnep volt, *„ami a fáradságos munkára a koronát helyezi… Égetéskor nem kellett korán lefeküdni, hiszen ünnep volt. Várakozással, izgalommal teli.*

Ekkor dőlt el, milyenek lesznek a soksok fáradsággal, szeretettel és hozzáértéssel elkészített köcsögök, tányérok, tálak, fazekak." Az égetéskor is volt komoly felelősséggel járó gyerekmunka, ő fogta az édesapa lábát, óvatosan, mégis erősen, vigyázva hogy bele ne essen, amikor az mélyen a földbe ásott kemencébe lenyúlva nagy szakértelemmel elhelyezte az utolsó árukat is. És ő valóban büszke volt arra, hogy szükség van rá. A munkájára,az erejére, s hogy ilyen felelősségteljes feladatot is rá mernek bízni.

A virágozás asszonymunka volt. És a kislányoké. Minden fazekasnak megvolt a saját egyéni motívumkincse, ezeket vagy féltve őrizték vagy továbbadták másoknak is, de az biztos, aki ismerte a fazekasokat, az az alakból, formából, díszítésből, színezésből azonnal tudta, melyik falubeli mester műhelyéből került ki a munka. Beszéd közben automatikusan mutatja, hogyan tartotta a kezét (egyikben az árut tartva, a másikkal pedig arra vigyázva, hogy a festék el ne csöppenjen), amikor pöttyözött vagy csíkozott. Rájár a keze – mondja. Pöttyözni könnyű volt, de a csíkozás már nagy koncentrálást igényelt. Ezeket a tudatalatti mozdulatokat, a mélyen beívódott felelősségérzetet (hiszen miatta nem mehetett tönkre egy agyagáru sem) nem lehet kitörölni, de nem is szeretné kitörölni, hiszen ezek is mind Tószeghez, az apához, az anyához, a családhoz kötik.

Nagy és izgalommal várt eseményt jelentett számára a vásározás, ahová lovas kocsival mentek. Önmagában már ez is nagy élmény volt, de minden út titkokat rejtett, a kora hajnali órák sejtelmességén túl útközben hallgathatta a meséket, az adomákat, az énekeket, és világot is látott. Megismerkedett a vásári népekkel, a pecsenyesütőket különösen kedvelte. Azok is őt. A hurkáik íze máig felidézhetően benne van az emlékeiben,mint ahogy az is, hogy az ő „fazekas múltjából" eredeztethető mindaz, amit számára ma a szépség, a forma, a szín, az alkotás, a teremtés jelent. És ekkor alakult ki a pályaválasztási elképzelése is. Az első…..

Az édesapától látott műveletek (festékek kikeverése, az égetett rézzel készült, úgynevezett „rezes-zöld" festék és az ólomtartalmú mázak készítése) a kémia felé irányították a figyelmét. Mivel fazekas nem lehetett, az férfinak való szakma – vallotta az apa –, vegyipari technikumba készült. Származása miatt azonban nem lehetett sem vegyész, sem építőipari technikus, ahová egyébként kiválóan felvételizett. Mai ésszel nehéz elgondolni, mit nem szerethetett az akkori hatalom egy falusi fazekas kisiparos lányában, de tény, hogy még középiskolába sem mehetett oda, ahová szeretett volna. Már szeptember is elérkezett, de ő nem kapott értesítést a vágyott iskolától a tanévkezdésről. Végül a családfő megtudta: ne is várjon ilyent, mert nem tanulhat tovább. Ekkor unokatestvére révén egy hét késéssel a kunszentmártoni gimnáziumba került, ami újabb szerencsés fordulat lett az életében, mert igen gyorsan a közösség mozgatórugója lett az nagyon értelmes, okos, művelt, a szellemi vetélkedőkben mindig jeleskedő kislány, aki bár Erzsébet volt, de mindenki csak Arankának hívta.

A félegyházi levéltárban 1990-ben
Fotó: SFT

Az igazság az, hogy mindkét név benne van az anyakönyvben, az anya Arankának, az anyai nagymama Erzsébetnek szerette volna hívni (Arankának még csak védőszentje sincs – volt a verdikt – és a nagymama győzött, bár nem volt igaza, mert Szent Aranka nagyvértanú a 18. század utolsó negyedében élt a Moglena közeli Szlatina faluban, észak-kelet Makedóniában. Mégsem volt mit tenni, az első neve Erzsébet lett, de az anyának is igaza lett: ő valójában Aranka). Aranka tehát szerencsésen mutatkozott be a középiskolában, már az első évben megnyerte a gimnázium szellemi vetélkedőjét, megjegyezték a nevét, s az osztályban is a fazekas őseitől örökölt kitartással és pontossággal végezte minden munkáját. Nem hozhat szégyent a nevére, a nevükre. És nem is hozott.

Külön tanulmányt lehetne írni a középiskolás éveiről, ma már elképedve olvasná a jelenlegi középiskolás korosztály a gimnáziumi és a kollégiumi házirend előírásait, az egyenruhákat, a fiúk és lányok találkozásainak szigorú, tanárok által szabályozott és ellenőrzött rendjét, a felügyelettel zajlott „szabad" kimenőt a fátlan, kietlennek látott Körös-parton. Eseménynek számított a heti egyszeri közös fürdőzés a város tisztasági fürdőjében, ahol a medencét is használhatták. De Aranka inkább arra emlékszik, milyen szerencsés volt ekkor is. Kiváló osztályfőnöke volt, aki néha elvitte őket moziba, kiszabadította lányait a bezártságból, olykor lazított a kötelességek teljesítésén, az „Abigéles" fegyelmen. Most úgy emlékszik, csak így, visszatekintve tűnik szigorúnak ez a fegyelem, akkor nem lázadoztak. Abban is szerencséjük volt, hogy a kollégiumi nevelők szinte a saját gyerekükként kezelték a neveltjeiket, akik havonta csak egyszer mehettek haza, minden egyéb hétvégét a kollégiumban töltöttek.

Tanulással, versenyekkel, vetélkedőkkel, sok-sok olvasással teltek a napok, hetek, hónapok, évek, mígnem eljött a negyedik év, ki kellett választania a továbbtanulási irányt. Az teljesen nyilvánvaló volt, hogy a kiváló felkészültségű és szorgalmas diáknak a felsőoktatásban a helye, de valahogy nem gondolkozott azon, vajon mi is felelne meg neki a leginkább. Az emlékeiben még ott élt a vegyészet, tehát készült a kémia érettségire, amikor szerencsére egy tájékoztató előadást hallott a Debrecenben induló népművelő-könyvtár szakról. Azonnal megtetszett neki, hiszen folyton nyüzsgő ember volt, aki mindig mindent megszervezett, mindenben benne volt, táncolt, betanított, fellépett, „népművelt". Éppen úgy, mint az édesapja Tószegen, aki mindig segített másokon, a KIOSZ helyi szervezetének oszlopos tagja, nem hivatalosan, de azért önkéntes tűzoltó, és minden egyéb, ha arra van szüksége a falunak. Ma úgy gondolja, folyamatosan rakódtak rá azok a tulajdonságok, amik végül is a jellemzőivé váltak, s ebben meghatározó szerepe az apának volt.

A vegyészettől ismét eltérült, ez ezúttal a mi szerencsénk is, s felvételizett

(folytatás a 20. oldalon)

(folytatás a 19. oldalról)
a debreceni Tanítóképző népműveléskönyvtár szakára. Az meg az ő szerencséje volt, hogy a felvételi előtt pontosan a Csokonai-szoborig sétált el, ahol jól megnézte az évszámot, de akkor még nem tudta, hogy a felvételi tételéhez ismételt át fontos adatot. Sikerrel felvételizett, a főiskolai éveket szívesen idézi meg kellemes emlékként, jól érezte magát ebben a környezetben, azt tanulta, amit szeretett, talán már akkor is ezt szerette, amikor még azt sem tudta róla, hogy egyáltalán létezik. A helyén volt. A főiskola elvégzése után a hallgatókat még központilag helyezték el, de a kínálatból volt lehetőségük a választásra. Neki Kiskunfélegyházáról jött ajánlat, s nem sokat gondolkozott rajta, az édesapja ott volt katona, innen nem volt ismeretlen a hely neve, másrészt Tószegről megközelíthetőnek tűnt, mert a vasútállomáson mindig hallotta, hogy indul a vonat Tószegről Kiskunfélegyházára, ami egyben végállomás is. Nem is sejtette akkor, hogy egy életre választ a maga számára „állomást".

Jelentkezését elfogadták, s mint buzgó, frissen végzett munkaerő, minél előbb meg akarta ismerni az első munkahelyét, odautazott. Igaz, nem így képzelte el első találkozását Félegyházával, de a találkozás tartósnak bizonyult. A frissen diplomázott népművelő gyalog közelítette meg a művelődési központot, a leendő munkahelyét. Nagyon hosszúnak, végeláthatatlannak találta az utat a tekintélyt parancsoló platánfák ellenére is a tikkasztó melegben, a lelkesedése egyre csökkent, de a csattanó csak ezután következett. Bárkitől is érdeklődött, messze van-e még a művelődési központ, senki nem tudta a választ. Az igazi meglepetés akkor érte, amikor végül is rátalált. A nyári szünetben üres épületből a mindenható takarító néni majdnem kiseprűzte, nem tudván, mit keres ott egy fiatal lány, amikor még az igazgató sincs bent. Kiabált, meg is fenyegette, ebből a fiatal munkaerő megértette, talán nem kellene sokkal hamarabb megjelennie az álláshelyén, mint ahogy azt a kinevezése tőle elvárná. (Később nagyon jó munkakapcsolatba kerültek, amit az is jelzett, hogy kapott a takarító nénitől egy egészen kis filodendront – engesztelésül, amit aztán minden munkahelyére továbbvitt. Az apró, alig néhány centiméteres növényt az utolsó állomásra már kézikocsival kellett szállítani, nem kis logisztikai problémát okozva.) Az első munkanapja augusztus 18-a volt, azonnal megkapta a beosztását – ezúttal már az igazgatótól–, 20-án aszfaltrajzoló versenyt kell szerveznie. Időpont van, pénz nincs. Maradt egy illetve fél napja a szervezésre, de nem azért fazekasok leszármazottja ő, hogy egy kis nehézségtől megijedjen, azonnal feltalálta magát, s jutalomtárgyakért felkereste az egyik tsz akkori vezetőjét, aki ennek ugyan nem örült annyira, de nem utasította el a fiatal munkaerőt. (Az már más kérdés, hogy egyúttal az agrármérnök vőlegényének is állást kért volna – ha már ott van alapon –, de ez már az elnöknek is sok volt.)

A várossal való ismerkedése nagyon hatásosra sikerült. Egyre türelmetlenebbül várt a rajzverseny színhelyén a meghirdetett időpontban, jutalmakkal körülvéve, versenyző sehol. Aztán amikor véget ért a mise, 11 óra körül, a versenyzők is megjelentek. Nem tudhatta, nem gondolta, hogy a félegyháziak vasár és ünnepnap először templomba mennek, aztán jöhet a többi foglalatosság. De az első rendezés, a rajzvetélkedő sikeres volt, amit aztán számtalan egyéb követett. Művészeti előadóként mindent csinált: filmet vetített, mert vizsgázott mozigépész is volt, kiállításokat rendezett, plakátokat rajzolt, embereket „művelt", vagyis népművelt, ahogy az a mottóból is következett. „Szerettem az embereket" – mondta, az emberek pedig őt szerették. Nehéz elképzelni, hogy ez a folyton nyüzsgő asszony nem a közösségben érzi elemében magát,ő mégis másra, többre vágyott. Egyetemi diplomát szeretett volna. A *„Hogy állandóan boldog lehess, folyton változnod kell"* konfuciuszi tanítást vallotta ő is, de azt is tudta, a boldogságért meg kell dolgozni. Egyetemre nem mehetett, mert nem kellett a munkaköréhez. És ekkor megint közbeszólt a szerencse vagy a sors? Ki tudja? Vagy „csak" a jól, becsülettel, szívből végzett munka nyerte el ismét a jutalmát? Hivatali munkája mellett a gyermekek és az ifjúság körében végzett közművelődési tevékenységnek lett a megyei szakfelügyelője. Ehhez már kellett az egyetemi végzettség, tehát tanulhatott. Mégsem a korábban annyira áhított magyar szakot választotta, hanem a művelődési előadóit a debreceni egyetemen.

Helyismereti könyv bemutatója 1998-ban ***Fotó: SFT***

Közben családanya lett, Móra Ferenc műveinek megismertetésére az egész városra kiterjedt, szervezett mozgalommá vált, komplex versenyeket dolgozott ki akkor, amikor még erre nem sokan gondoltak, az általa rendezett évenkénti gyermekrajz-kiállításokból későbbi neves művészek eredeztethetik művészi indíttatásukat, mert ehhez is jó érzéke és ízlése volt. Színházi előadásokat szervezett a legnagyobb művészek szereplésével, Jancsó Adrienn, Mensáros László és sokan mások vállaltak fellépést a kérésére. Ahogy összefoglalta: „szerettem a művelődési központban dolgozni". (Ezt a mondatot most kijelölhetném, s az aktuális helyszín nevének megváltoztatásával minden állásváltoztatásakor beillesztheném, mert ő minden munkahelyét szerette, és a vele együtt dolgozó mun-

katársait is.) Igazából nem ő, hanem a férje lépett, aki ugyan mindenben támogatta feleségét, de most elérkezettnek látta az időt arra, hogy rávegye a változtatásra. Az ok igen egyszerű és racionális volt: 1973 tavaszán megszületett a fiuk, s az anyaság mellé kívánatosabb lett a kötöttebb, kiszámíthatóbb munkaidő. Eddig egyáltalán nem volt ideális a munkaidő-beosztása sem, hiszen a művelődési központban a munka dandárja délután és este van, s a kisgyermeke is ekkor szerette volna látni leginkább az édesanyját. Hagyta magát meggyőzni, s mivel üresedés volt a levéltárban, beadta a jelentkezését. Felvették, s ekkor ébredt rá arra, fogalma sincs, igazán mit is kellene csinálnia. Pánikja csak nőtt, amikor az a személy, akitől tanulni szeretett volna, másnap már nyugdíjba vonult. Távozása előtt még ellátta egy-két jó tanáccsal, leginkább egy varázsszóval: „Aranka, ha jön egy kutató és elenhust (elenchus: jegyzék, lista) kér, adja oda neki a mutatót". Kutató ugyan nem jött, de ő egyre inkább elkeseredett. Eddig közösségben dolgozott, most egyedül volt, bezárva egy poros, öreg-szagú teremben.

A szerencséje, ami eddig a kritikus időkben soha nem hagyta el, ismét a megmentője lett: szerette a könyveket, s elkezdte azokat rendezni. Közben megismerte a könyvtári anyagot, Kiskunfélegyháza és környéke múltját, elsősorban művelődéstörténetét. És megtanulta a kutatás alapjait, a cédulázást, a források feldolgozását, rendszerezését, s ahogy a kiskutya az ugatásba (ezt ő mondta így) belejött a levéltári munkába. Közben (bizonyára azért, hogy ne unatkozzon), készült az egyetemi doktori fokozat megszerzésére Debrecenben, az ELTE-n pedig levéltári szakképzésben vett részt, hogy ne csak sejtse, mit kell tennie, de tudja is. Így lett, ezeknek az ismereteknek a birtokában 1974 – 1996 között a Bács-Kiskun megyei Levéltár Kiskunfélegyházi Részlegének vezetője. Közben két évig heti 9 órában elkötelezetten, lelkesen tanított a Móra Ferenc Gimnáziumban fakultációs tantárgyakat (művelődéstörténetet, esztétikát, klubvezetői ismereteket)a középfokú közművelődési képzés keretein belül. Örömet szerzett neki a fiatalokkal való foglalkozás. Emberek között volt, ismét nyüzsöghetett, s itt alkalma volt a latin nyelvből különórákat venni az egyik kollégától, ami elengedhetetlen volt a levéltári tanulmányok és a kutatások folytatásához.

Az örökmozgó, nyüzsgő, szervező alkatú Aranka egyre jobban beleásta magát a kutatómunkába, s maga is érezte: *„A tudományos kutatás megnyugtató terület erkölcsi szempontból a felfedezés öröme miatt, mert még akkor is, ha az kevés gyakorlati jelentőséggel bír, ott az érzés, hogy minden új tudást végérvényesen az emberiség számára szerzünk."* *(Irène Joliot-Curie)* Hitte, hogy kutatásainak vannak, lesznek eredményei, s pozitív hatásai is napjainkra, de talán a jövőre is. Aranka „habzsolta az élvezeteket": a levéltári szakkal egy időben doktorált, doktori disszertációját Kiskunfélegyháza közművelődés-történetéből írta, áttekintve a dualizmus korát és az 1920-1944 közötti időszakot.

A Redemptusok c. könyvének bemutatóján 2002-ben. Középen a fia Fotó: SFT

Kutatómunkája mellett az Országos Levéltár felkérésére részt vett az új levéltári segédlet kialakításában, jelzeteket készített, új rendszerezést dolgozott ki, ami nagyban segíti azóta is a kutatók munkáját. Mindehhez meg kellett ismernie a Jászkun Kerület közigazgatási rendszerét, hiszen a rendezendő levéltári anyag a Kiskun Kerület két mezővárosában, Kiskunfélegyházán és Kiskunhalason keletkezett.

Minden iratba, ami a kezébe került, beleolvasott, így ismerte meg a levéltár teljes anyagát. Arankát nagyon szeretik az istenek, szerencsés kézzel nyúl az anyagokhoz, és olykor-olykor valódi kuriózumokra akad. Ő maga azt vallotta: *„Sors bona nihil aliud"* (Jó szerencse, semmi más!), a szerencsére és a véletlenek sorozatára fogva a kincsek felfedezését, de valószínűleg Thomas Jeffersonnak van igaza Aranka esetében is, aki azt írta: *„Úgy tűnik számomra, hogy minél keményebben dolgozom, annál nagyobb szerencsém van."* Miközben módszeresen ismerkedett a levéltári anyagokkal, „véletlenül" kezébe került egy kocsmaszámadás, amiből kiderült, hogy Kiskunfélegyháza újbóli betelepülése (1743) egészen másként történt, mint ahogy azt addig gondolták. Igazi szenzáció volt, amikor adatokkal, forrásokkal igazolta, hogy 58 településről, többségükben a Jászságból érkeztek a betelepülők, legtöbben Jászfényszaruról, s nema Dorozsma melletti Üllésről, mint ahogy azt addig hitték. A bejelentést döbbent csend fogadta, hiszen mindent át kellett értékelni, közöttük olyan apró, az akkor élt emberek (ld. megint a mottót) élettörténeseit is, hogy az áttelepülő Üllés falucska papját miért nem követte a faluja lakossága… és még sok más egyebet is. És Bánkiné dr. Molnár Aranka erre is megadta a hiteles adatokkal igazolt választ.

Egy másik legendát is sikerült szerencsésen bizonyítania: a kiskunfélegyháziak rendíthetetlenül hitték, hogy Kossuth járt a településükön, de bizonyítani nem tudták. Idézték a Kossuthnak tulajdonított lelkesítő beszédét, főleg ezt a mondatot, miszerint: *„Üdvözlöm a csatában megbarnult haragos kunokat!"* Hivatalos nyomot eleddig nem találtak. Bánkiné dr. Molnár Erzsébet arra gondolt, ha a jegyzőkönyvekben nincs nyoma, esetleg elveszett, máshol kell keresni. Apró fecniket, számlákat nézett át, olyanokat, amiket mások nagyvonalúan esetleg félredobnak, és igaza lett. Egy hatalmas papírkötegben talált egy számlát – szalmakazalban a tűt –a Duttyán vendégfogadóból, amelyben a vendéglős feljegyezte, Kossuth és kísérete mit fogyasztott az ottlétekor, s mindez mennyibe került. Nem adta föl, tovább kutakodott, az átvizsgált fuvarjegyzékekből az is kiderült, merre folytatták az útjukat. Kecskemétre mentek a toborzóút folytatására, s ekkor már az időpont is bizonyítható volt. Így derült ki, hogy a toborzó beszédre 1848. október 6-án a Hattyú kocsma előtti téren került sor, s mindezt egy asztal tetejéről mondta el a hallgatóságnak Kossuth apánk. Amikor ezzel a kutatási eredménnyel előállt egy városi rendezvényen, néma csend fogadta a bejelentést, majd a megdöbbenés hatalmas örömbe és lelkes tapsba váltott át.

(folytatás a 22. oldalon)

(folytatás a 21. oldalról)

A levéltárrendezés tehát helytörténeti és köztörténeti szempontból is fontos felfedezéseket hozott. És azt is bizonyítjuk a fiatal kutató minden lépésével, mennyire igaz a fent idézett, az írás elején olvasható mottónk.

Kutatói szerencséjének köszönhető, hogy egyre többet tudott foglalkozni a jászkunokkal, a redemptióval, a Jászkun Kerületek közigazgatásával, Kiskunfélegyháza és környéke történetével. Így jutott a kezébe egy értéktelennek tűnő, töredezett, rongyos füzetecske, amiben volt egy recept egy bizonyos nyúlételről. Ha nem háziasszony és egy személyben kutató is a megtaláló, talán ott marad a szemétkupacon örökre. De ő kimentette, őrizgette, nézegette, s bár ekkor még nem tudta, mit fog kezdeni vele, egy másik kutatási téma miatt újra elővette .Ekkor feltárult előtte egy nevezetes kiskunfélegyházi polgári család, a Hoffer család élete, tevékenysége az 1820-as évektől.A kis füzetecske megtalálta a gyökereit, az élő történelem része lett, és Bánkiné dr. Molnár Erzsébet szerencsés kezének és jó szimatának köszönhető, hogy a régi tervek alapján most rekonstruálni tudják a család valamikor házát, amiben jelenleg a Kereskedelmi és Hitelbank székel. Egy család mikrotörténetének a kutatása a korszak makrotörténetéhez is adatokat szolgáltatott. Örömére ez a kutatási anyaga is megjelent nyomtatásban, s óriási sikere volt szakmai körökben, de a laikusok is szívesen forgatták lebilincselő stílusa és adatgazdagsága miatt.

Saját bevallása szerint is folyton kutatott. 1995-ben jelent meg kandidátusi értekezése A Jászkun Kerület igazgatása 1745–1876 címmel. Az akadémiai doktori cím elnyerésére (2005, A jászkun autonómia) a férje ösztönözte. Mikor túl volt a védésen, ő sokkal boldogabb volt, mint az, aki ezt a nagy eredményt elérte. Két gyermek, új munkahely (a Kiskun Múzeum igazgatója lett) megnövekedett munkája mellett vállalkozott erre a feladatra. Később bevallotta, ha tudja, mi minden kell hozzá, nem vállalta volna. A férje biztosította a nyugodt hátteret, ő a kutatásokkal, a doktori dolgozat írásával foglalkozhatott. Nagyon megható hallgatni, amikor az ő nagyon okos, széles műveltségű férjéről beszél, aki gyerekként igen nehéz sorsot élt meg, olyant, amiben szintén benne volt az akkori Magyarország összes keserve, bánata, nehézsége, egész élő történelme (háború, áttelepülés, szlovák-magyar gyökerek, korai árvaság, testvér elvesztése, a nagyapa nagygazdának minősítése, nemkívánatos személynek nyilvánítása). Debrecenben találtak egymásra, s innentől kezdve tapasztalható, hogy a vőlegény, a férj számára a legfontosabb a menyasszony, a feleség előadói és kutatói karrierjének támogatása lett. *„A tudós feladata a keresés, szüntelenkutatás. És ha talált valamit, ha felért egy csúcsra, akkor látja csak, milyen nagy terület nyúlik előtte, amely még teljesen ismeretlen, feltárásra,kutatásra vár. Szóval, ha a keresés sikerrel jár, akkor egyre több és több keresnivalót talál. Nem tudom, végére ér-e ennek valaha az emberi tudomány, más szóval, lesz-e valaha idő, amikor mindent tudni fogunk, amit tudni érdemes. (...) Mindinkább az a meggyőződésem, hogy az ember soha-*

A doktori vizsga után a férjével, 2005-ben. Fotó: SFT

sem jut majd a tudomány végére, sőt ellenkezőleg, minél többet tudunk, annál kevesebbet ismerünk ahhoz képest, amit ismerni szeretnénk."(Pheidiász) Valahogy így lehet a kutatással Bánkiné dr. Molnár Erzsébet is.

Erre is kiváló példa egy következő nagy felfedezése, ami ismét felkavarta a kutatói kedélyeket. Azt mondja a latin közmondás: Fortuna caesa est, vagyis a szerencse forgandó. Úgy tűnik, ha a szerencse vagy ahogy Aranka nevezi, a véletlen, kitartó munka közepette éri az embert, akkor lehet állandó vendég is a háznál vagy a kutatószobában. Ebben az időben a jászkun kiváltságos területekkel foglalkozott behatóan, s közben kezébe került egy dokumentum, amiről sokáig nem tudta, mi is lehet. Ez éppen elég adrenalinlöketet tud adni egy kutatónak, aki egyébként is szeret aprólékos dolgokkal foglalkozni, ami hasonlít egy-egy fejtörőhöz, rejtvényhez, kirakójátékhoz. Fortuna ezúttal is mellette állt, s bár kerülőutakkal ugyan, de végül is sikerült megfejtenie a rejtélyt. Ehhez Egyed Ákos akadémikus, erdélyi történész segítsége is kellett. Kiderült, hogy a vaskos iratköteg, inkább könyv, Kővár-vidék kisnemesi összeírását rejti. Azt már az elején tudta, amikor az iratokat, a három, nagy, bőrkötéses vastag könyvet meglátta, hogy aranykincsre akadt, de azt nem sejtette, igazi kuriózumot tart a kezében. Kővár-vidék iratainak egy része Trianon után is Magyarországon, a nyíregyházi levéltárban maradt. Ezeket a forrásokat kapta meg otthoni kutatásra, de nehezen állt össze az anyag. Megint jól jött a fazekas ősök kitartása, eltökéltsége. Aranka sem hagyta magát, sokféle próbálkozás után sikerült olyan hiteles segítőt találnia Pál Antal Sándor marosvásárhelyi kutató, paleográfiai szakértő személyében, aki segített a régi román nyelven írott helynevek megfejtésében. Levéltári múlttal is rendelkezett, kutatási szakterülete a székelység történetére terjedt, de Kővár-vidék történetével is foglalkozott. Ekkora szerencse azért ritkán adódik egy kutató életében, és most is óriási szakmai sikert aratott a felfedezésével. A nemesek nem adóztak, így adatok sem igen maradtak fenn róluk, ezért nevezhető unikálisnak ez a felfedezés. Az sem zavarta, hogy a korábbi félrefordítók szövege alapján megírt tanulmány nagy részét újra kellett fogalmaznia. A tudományos hitelesség, a szakmai etika, az alázat ezt követelte meg tőle. Nem jellemző rá, hogy engedné, akár egy leheletnyi apró pontatlanság is becsússzon a hiteles adatok közé. Csak a teljesség, a hibátlanság az elfogadható mérce a számára – hogy nehogy „elkajszuljon" a világ.

A hihetetlen szerencséknek még nincs vége. Talált egy 17-18. századi kéziratos kötetet, amit a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum könyvtári állományába beleltároztak. Világos volt, hogy ott semmi helye, de hogy hová tartozik, kinek lehet fontos, ezt neki kellett kiderítenie. Bánkiné dr. Molnár Erzsébet gondos és aprólékos munkával átírta, olvashatóvá, kiadhatóvá, kutathatóvá tette az anyagot, ami Egyek község egyik kortörténeti dokumentuma, de a köztörténet számára is fontos.

Munkássága során három olyan könyvsorozat indult, amelynek kezdő kötete az ő egyik munkája volt. Levéltári segédletek 1. Monumenta Muzeologica és Levéltári segédletek 2. A negyedik sorozat hat megjelent kötetét Bibliotheca Cumanica néven a Kiskun Múzeumban töltött évei alatt szervezte és szerkesztette. Méltán büszke ezekre is.

Egyetemi doktor, kandidátus, akadémiai doktor, akinek arra is van ideje, hogy olyan komplex tantervet írjon a NAT helyi tantervi moduljához, amely az adott hely, nevezetesen Kiskunfélegyháza jellegzetességeit tárta fel minden tantárgyban. Így dolgozta ki munkatársaival az Ember és társadalom; az Ember és művészet, az Ember és Természet és a Sport nagy fejezetein belül az egyes tantárgyak (földrajz, történelem, irodalom, ének, stb.) helyismereti témáját, ellenőrző kérdésekkel, szakirodalommal, úgy, hogy egy-egy téma feldolgozása beleférjen egy tanítási órába. Jól tudta hasznosítani óraadó (egyetemi, középiskolai) tanári gyakorlatát, illetve szakírói tapasztalatát. Ez is országos visszhangot váltott ki, az akkori oktatási miniszter is jelen volt a tantervek bemutatásán.

1974-től kutatói érdeklődése a 18-19. századra és a szabad kerületekre irányult, kiemelten a Jászkun Kerületre és Kővár-vidékre. Szakterülete a társadalomtörténet, igazgatástörténet, társadalomnéprajz. Ezeken a területeken forrásértékű, egyedi alkotásokat hozott létre. Jelentős a szakirodalmi munkássága is. Ez az írás nem alkalmas arra, hogy mindet címekkel együtt felsoroljuk, ezeket megtalálhatják Bánkiné honlapján a baloldalt található forrásokra kattintva (http://gramlins.net/bhmihalyne). Itt csak egy összegzést adunk, amiből látható, milyen gazdag életút van mögötte (hogy mi van még előtte, azt csak sejthetjük és reméljük – az eddigi munkáit látva).

Első publikációja 1979-ben, a Levéltári Szemlében jelent meg. Kutatásai eredményét rendszeresen publikálja azóta is folyóiratokban, levéltári és múzeumi évkönyvekben, konferenciákon, önálló kötetekben, napilapokban, ismeretterjesztő szaklapokban. Rendkívül termékeny, kiváló stílusú író, akinek a műveit a nem szakemberek is szívesen olvassák.

Szakirodalmi munkássága igen jelentős, 1974-2015 között 14 saját könyvet jelentetett meg, 142 tanulmányt, 41 újságcikket, 17 recenziót, 18 kötetszerkesztést jegyez, 2 mű társszerkesztője, és 2002- 2009-ig szerkesztette a Múzeumőr, általa alapított szaklapot.

Rendszeresen szervez konferenciákat, közöttük a Jászkunságról, Petőfiről, az autonóm közösségekről, Móra Ferenc munkásságáról, a Föld és társadalom kérdéseiről rendezőként, társrendezőként. A fentiek mellett rendszeresen előadója más konferenciáknak határainkon innen és túl.

A Jászságért Díj átvételekor dr. Dobos Lászlóval. Jászberény, 2013
Fotó: Bugyi Gábor

Munkahelyi elfoglaltságai mellett 2001-től doktori iskolákban (Pázmány Péter Katolikus Egyetem /2001-2004/, Debreceni Egyetem /2001-2006/ oktató, speciális témája a kunok Magyarországon. Ő volt a tudományos titkára 2006-2010 között a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezetnek.

Azt hinnénk, az ő napjai nem 24 órából állnak. Még arra is van ideje, hogy tíznél is több civil szervezetnek legyen a tagja, s mivel távol áll tőle, hogy csak úgy dísznek gyűjtse a megtisztelő tagságokat, megbízásokat, azokban is aktívan tevékenykedik. Azon már nem is csodálkozunk, hogy amikor jóval a jászkapitányok választása után, 2005-ben először választották meg az első kiskun kapitányt, a kezdeményezők első sorában találjuk, az ünnepi esemény szervezésében, protokolljának kidolgozásában és betartásában, a beiktatási ceremóniában tevőlegesen is részt vesz. Tagja a Jászkun Kapitányok Tanácsának, s ez nem csak egy a sok cím közül, hanem lelkiismereti kötelességének tartja, hogy minden rendezvényükön megjelenjen, és szakmai tanácsaival segítse a munkájukat.

Ennyi és ilyen magas színvonalú munka nem maradhat elismerések nélkül. Mindezeket nagy méltósággal és szerényen fogadja. Nem tette önteltté egyik sem, inkább úgy fogja fel, ezekkel újabb kötelességeket kapott, amiket további kutatómunkákkal hálálhat csak meg. Megkapta a Szocialista kultúráért (1985); a Pro Urbe Kiskunfélegyháza (1995); Bács-Kiskun megye Tudományáért-díjat (1996).A Holló László-díj (2000); Bács-Kiskun megye Közművelődéséért-díj (2002); a Móra Ferenc-díj (2004); Bél Mátyás-díj (2009); Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnökének elismerő kitüntetése (2011) nagyon fontosak a számára.

A jászok regnáló kapitányának elismerő oklevele (2011) és a Jászságért Díj (2013) méltó elismerése annak a több évtizedes munkának, amit a levéltárban és a múzeumban végzett a jászokért, kunokért. Nem könnyű prófétának lenni az embernek a saját hazájában, ezért büszke a Kiskunság hagyományőrzéséért díj (2014) elnyerésére.

Az évtizedek során szakterülete országosan elismert szaktekintélye lett, de közben megmaradt annak a szerény, egyszerű asszonynak, aki volt. *„A szerénység erény, akárcsak a tiszta szív és a barátok iránti hűség." (Michael Peinkofer)* S neki mindhárom az erényei közé tartozik. A szerénység, hiszen soha nem kérkedett eredményeivel, díjaival; *tiszta szívének* bizonyítéka, hogy minden munkahelyéről úgy nyilatkozott, nagyon szeretett ott dolgozni, s a munkatársait is becsülte, mint ahogy azokat a tudósokat is, akik munkájában segítették. Hálásan emlegeti Szabó Sándort, elődjét a levéltárban, Bácskai Verát, Sinkovics Istvánt, Bertényi Iványt, Ujváry Zoltán egyetemi tanárt, a KLTE néprajzi tanszékének vezetőjét,aki több tudományos dolgozatának, könyvének kiadója volt,Orosz István akadémikust és Szabó Lászlót, a szolnoki Damjanich Múzeum muzeológusát. Azt vallja, abban is szerencséje volt, hogy olyan kiváló személyiségekkel hozta össze a sors, akik nem voltak rá féltékenyek, akik egy bizonyos magas szellemi szinten állva, saját tudásuk, értékeik birtokában megtehették azt, hogy önzetlenül segítsék. *(folytatás a 24. oldalon)*

(folytatás a 23. oldalról)
Igaz, ehhez a nagyvonalúsághoz személyes emberi hajlam is kellett. És a *hűség* is jellemzője, mert máig hű a barátaihoz, köztük a tószegiekhez is.

Amikor nyugdíjba ment – ezt is titokban, szinte meglepetésszerűen oldotta meg –, a férje megjelent az irodájában azzal, hogy hazapakolja a személyes dolgait. Sajnos, túl sok közös nyugdíjas évük nem maradt, de Aranka mégsem lett magányos, két fia és két unokája mellette áll a mindennapokban. Rajtuk kívül pedig azoknak a sora, akik ma is szívesen hallgatják előadásait akár Kiskunfélegyházán, akár Jászberényben, Debrecenben, Budapesten kerül is arra sor. És ő megy, ha hívják. Finoman, elegánsan, minden részletre kiterjedően, a tőle megszokott kutatói alapossággal, körültekintéssel és vaslogikával.

Egyre többet jár ismét Tószegre, a testvéréhez, meg azért is, mert édesapja halála mélyen megrendítette, s úgy érezte, neki kötelességei vannak vele szemben. Amikor édesapja örökségét, a nagy ládát rendezgette, maga is elcsodálkozott, mennyire rendszerezve, témánként átkötve találta a különböző iratokat: az ő középiskolából írt leveleit, a fazekassághoz kapcsolódó megrendeléseket, számlákat, családi feljegyzéseket, stb. Mintha egy igazi levéltáros rendezgette volna... S akkor ismét úgy gondolta, innen, a szülői házból hozhatta azt a rendszerező, kutatói igényt, ami az évek alatt a sajátja lett. Meg a tanulás, a művelődés iránti vágyat is. Azt, hogy minden területen maximálisan kell teljesítenie, mert a szakmai tisztesség ezt így követeli meg. Ha fazekas, akkor ott, ha kutató, akkor azon a területen. Nem véletlen, hogy kényszerítő erőt érzett a tószegi fazekasság történetének megírására, aminek első változata személyes fájdalmából áthatva, szinte kiszakadt belőle. S csak ezután kezdett kutakodni, tudományos igénnyel feltárni a múltat, felkeresni a még élőket, a temetőben a holtak sírjait, fényképeket, megsárgult jegyzeteket rendszerezni, hogy a kép minél teljesebb legyen.

Most, hogy nyugdíjas, Tószeget újra felfedezte, régi általános iskolai osztálytársaival jár fürdőhelyekre, közben beszélgetnek a régiekről, a szülőkről, dédszülőkről, hagyományokról és a jelenről. Szinte humoros, amikor felhívják a figyelmét arra, hogy van ám egy könyv is a tószegi fazekasokról. S erre szerényen megvallja, annak ő a szerzője, igaz, a szerzői nevét (Bánkiné Molnár Erzsébet), amelyen megjelent a könyv, nem ismerik, Tószegen őt mindenki Arankának hívja.

Tószegről indult, Tószegre tér meg, mert bár nagy utat járt be kutatói pályája során, élete nagy részét távol töltötte a felnevelő falutól, lakhelye szerint is kiskunfélegyházi, de lelkében az apa, az anya emléke ideköti. Babits Mihály szép gondolata Bánkiné dr. Molnár Erzsébet egész életpályájának tanulsága lehet: *„Múlt nélkül nincs jövő, s mennél gazdagabb a múltad, annál több fonálon kapaszkodhatsz a jövőbe."* Muzeológusként, levéltárosként a múltat kutatta kitartó szenvedéllyel, elkötelezettséggel, megszállottsággal. S minél mélyebbre ásott, annál gazdagabb képet talált, miközben a jászkun elődeink hétköznapjait, ünnepeit kutatta, elemezte, bemutatta, tükröt tartott elénk is. Mi, mai jászok, kunok, ezért vagyunk, lehetünk ilyenek: büszkék, szabadságra vágyók, kemények, kitartóak, olykor-olykor makacsok, mert van mire, kikre büszkének lennünk, és bizonyos keménység is kell ahhoz, hogy az ország közepén, a „leghuzatosabb" részén identitásunkat megőrizve évszázadokon át fennmaradjunk. Ezért talán még a makacsságunk, konokságunk is megbocsátható...

Előadás a Kiskun Múzeumban, háttérben a kiskunkapitányokkal, 2013 ***Fotó: K. L.***

E cikk megjelenése előtti utolsó előadása Jászberényben szép számú hallgatóság előtt újabb szakmai sikert hozott a számára. Jó volt tőle hallani, mit hozott a redemptio a jászoknak, kunoknak, s mi mindent lehetne vagy lenne érdemes mai világunkba ezekből az értékekből átmenteni. Nagy köszönettel tartozunk neki, hogy ébren tartja bennünk ezt a büszkeségérzést, s azt is: a kiváltságok kötelezettségekkel is járnak. A múltban is így volt ez, s nem lesz másként a jövőben sem. Nem volt véletlen az a hosszan tartó taps, amivel megköszönték a jelenlévők az előadást. Sokféle taps van. Ez nem hideg, kimért, udvariassági taps volt, hanem a köszönet, a tisztelet, a hála tapsa. Egy tudós kutató kiváló teljesítménye váltotta ki a hallgatóságból az elismerésnek ezt a módját.

Avaro omnia desunt, inopipauca, sapienti nihil – mondja a régi latin mondás, vagyis a zsugorinak minden, a szegénynek kevés, a bölcsnek semmi sem hiányzik. Beszélgetésünk során folyton azt éreztem, Bánkiné dr. Molnár Erzsébet nagyon bölcs és nagyon ember. Vagy inkább EMBER. Olyan, aki a *„levéltárak porában és a múzeumok csöndjében is az élő embert"* kereste. Jászokat, kunokat, tószegieket, kiskunfélegyháziakat, mindannyiunkat. Ezért nem holt tudomány az, amit művel, hanem egyre inkább életünk, mindennapjaink, identitásunk része. Ha a mondás igaz, s a bölcsnek semmi nem hiányzik, akkor az is igaz lehet, hogy nekünk meg a bölcs hiányozna… Reméljük, még nagyon sokáig élvezhetjük szenzációszámba menő felfedezéseiről a páratlanul logikus, és egyszerű földi halandók számára is érthető, értelmezhető előadásait. Isten adjon hozzá neki elegendő erőt és hosszú életet.

Dr. Kalmár Pálné
ny. középiskolai igazgató

Isten éltesse a 90 éves Macsi Sanyi bácsit!

Az Ágóiak Baráti Egyesülete soros ülését tűzte január 13-ra, mégsem illeszthető ez a nap a szokványos összejövetelek sorába, hiszen a 90 esztendős Macsi Sándor tanár úr születésnapi köszöntésére érkezettektől zsúfolásig megtelt a jászágói művelődési ház.

Macsi Sándort a legpontosabban úgy mutathatjuk be, hogy ő Macsi Sanyi bácsi. Így máris beazonosítható a törékeny alkatú, vitalitással teli, barokkos körmondatokból kifogyhatatlan tanár úr, aki a gyermekek tanításán túl életét a hagyományőrzésnek szentelte.

Jászágó Község Önkormányzata, a Jászok Egyesülete és az Ágóiak Baráti Egyesülete szervezésében egy feledhetetlen családias ünnepség keretében fejezték ki a megjelentek szeretetüket és tiszteletüket. Sanyi bácsi életútját Pekár István 2014-ben készült, a Duna Televízióban is bemutatott filmjéből ismerhettük meg, melyben Sanyi bácsi magáról vallott.

1926. január 14-én született Nyírábrányban egy református parasztcsalád negyedik gyermekeként. A négyéves polgári iskolát a Debreceni Református Kollégiumban végezte, diplomát a Szegedi Tanárképző Főiskolán szerzett. Tevékenykedett kántortanítóként, élete 1951-től a Jászsághoz kötődik, amikor is Jászágóra került. 1952-től 1954-ig a pusztamonostori iskola igazgatója volt, majd ezen rövid kitérő után visszatért Jászágóra, ahol 1977-ig iskolaigazgatóként dolgozott. Jó kapcsolatot tartott és tart a Jászság helytörténeti és honismereti szakköreivel, a jászágói tájház rendezésében mind a mai napig aktívan tevékenykedik.

Elismeréseit Mozsár Lászlóné polgármester asszony ismertette, kiemelve azok sorából a legjelentősebbeket:

– A Jászok Egyesülete és a Jászságért Alapítvány kuratóriuma a jászágói helytörténeti és iskolatörténeti gyűjtemény létrehozása és három évtizedes fejlesztése érdekében kifejtett önzetlen munkájáért 1993-ban neki ítélte a Jászságért Díjat,

– aranydiplomáját 1996-ban vette át,

– Jászágó Község Önkormányzata 2002-ben Jászágó Díszpolgára címet adományozott részére a település ötven éves évfordulóján a település eseményeit 1952-től 1977-ig rögzítő tevékenységéért,

– a Falvak Kultúrájáért Alapítvány 2003-ban a Kultúra Lovagja címet adományozta neki,

– az Országos Honismereti Szövetség 2006-ban Bél Mátyás emlékplakettel ismerte el honismereti tevékenységét.

A köszöntések sorát dr. Dobos László, a Jászok Egyesületének ügyvivője kezdte.

Utalt arra, hogy a 80. születésnapon azt kívánta, hogy adassék meg ugyanazon kör számára a 90. születésnapon való találkozás, így most azt kívánja, hogy a 100. születésnapot is együtt ünnepelhessék a jelenlévők.

Dr. Selmeczi László régész, aki Jászágón is kutatott, nagyrabecsüléssel szólt az élete értelmét a közösségért végzett munkában megtaláló Macsi Sándorról, valamint az általa létrehozott, unikális anyagot is tartalmazó iskolamúzeumról és helytörténeti gyűjteményről.

Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója felidézte a csaknem négy évtizedes közös munka kezdetét, a Jászsági Hagyományőrző Egylet pedig énekkel köszöntötte az ünnepeltet.

Talált József regnáló jászkapitány azt emelte ki, hogy Sanyi bácsi nem jászként is azonosult az itt élő emberekkel és teljes aktivitással dolgozik a köz javára.

Zelenai Tiborné, Jászfelsőszentgyörgy polgármestere személyesen fejezte ki jókívánságait, Gergely Zoltán, Jászárokszállás polgármesterének üdvözletét pedig Csőke István alpolgármester tolmácsolta. Tóth Tibor, a Fényszaruiak Baráti Egyesületének elnöke egyúttal Győriné dr. Czeglédi Márta polgármester asszony köszöntését is hozta Jászfényszaruból. Tóth Tibor szavai általános derültséget váltottak ki. Mivel a rengeteg ajándék között több palack nedű is volt, így észrevételezte, hogy a meglévő három múzeum mellé egy kocsmamúzeum alapjait is megvetették a vendégek ezen a jeles napon.

A 90 éves Macsi Sándor. Mögötte dr. Selmeczi László régész és Mozsár Lászlóné polgármester asszony ***Fotó: K. N. K.***

Borbás Ferenc regnáló jászkun főkapitányon túl Bolla János, Bollók György, Dávid Sándor, Dobos Gergely, Gubicz András és Percz László emeritus jászkapitányok is kifejezték jókívánságaikat, Zámbori János pedig egy verset küldött az ünnepelt tiszteletére.

Baráti egyesületek, helytörténeti körök, intézményvezetők, barátok és tisztelők sorát a helyi népdalkör dalcsokra zárta, majd Mozsár Lászlóné átadta az Orbán Viktor miniszterelnök megbecsülését kifejező emléklapot.

Az ünnepi vacsora fénypontja a tűzijátékkal díszített hatalmas torta volt.

Ha keressük a közmegbecsülés titkát, arra talán Macsi Sándor Pekár István filmjében is elhangzott hitvallása lehet a válasz: „Minden feszültségnél a megbékélés elvét kell megtalálnia az embernek”.

Dr. Körei Nagy Katalin újságíró

A jászkunok redemptiós oklevelének megjelentetése

A magyar kultúra napja alkalmából rendkívüli, minden jász identitású ember érdeklődésére számot tartó rendezvényre került sor 2016. január 22-én a jászberényi Jász Múzeumban a Jászok Egyesülete és a Jász Múzeum közös rendezvényeként. Már a meghívó is meglepetésszámba ment. Bár a múzeum eddigi összes meghívója önmagában is érdekes, különleges, de ezúttal maga a bemutatásra szánt „mű" került az egyik oldalára.

A Jászok Egyesülete a közelmúltban megjelentette Mária Terézia 1745. május 6-án kelt, jászkun megváltást engedélyező oklevelét magyar nyelven, színes tabló formájában. Ennek a kiadványnak ünnepélyes bemutatójára került sor a szép számú érdeklődők előtt a jeles napon, nemzeti himnuszunk születésnapján, kultúránk ünnepén.

A vendégeket Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója köszöntötte. Az ő esetében a köszöntés nem igazán jó szó, mert miközben eleget tesz minden esetben a protokollszabályoknak, tehát formailag a köszöntés megtörténik, ugyanakkor minden alkalommal részletes, tanulmánynak is beillő bevezetőt hallhatunk tőle, olyant, ami a témát más megvilágításba helyezve felvezeti, kedvet csinál ahhoz, érdeklődésünket felcsigázza. Rövid idő alatt ezernyi, nem annyira fontosnak tűnő megjegyzése után kiderült, megint valami ínyencséghez jutottunk, ismét okultunk, tanultunk, gazdagodtunk, s mindezt olyan ízesen, szinte láttatva az elmondottakat adja elő, hogy a hallgatóság egyik ámulatból a másikba esik. Volt szó a redemptio „évfordulóiról", az emlékezetes 100.-ról, a meg nem ünnepelt 200.-ról és a 250.-ről, amióta új időszámítás kezdődött az egész jász identitásunkat illetően a hagyományőrzésünkben, a múlthoz való ragaszkodásunkban, a jászságunkban. Ehhez hozzájárultak a Jászok Egyesületének rendezvényei, a világtalálkozó és a jász, később kis- és nagykunkapitányok választása is.

Ezen a délutánon volt mitől egyik ámulatból a másikba esni. Amikor úgy gondoltuk, a redemptióról már minden érdekes és fontos ismeret elhangzott, következett egy szigorúan megkomponált, nagyon logikusan felépített, tudományos, ugyanakkor érthető és érdekes előadás a redemptio jelentőségéről. Azokról a hatásokról, amik az önmegváltás tényéből következtek, s amelyek a mai napig hatnak, ha nem is annyira kézzel foghatóan, mint korábban, de a kollektív tudatunk mélyén azért ott vannak. A redemptio jelentőségéről, a jászok, kunok életében játszott szerepéről Bánkiné dr. Molnár Erzsébet történész-levéltáros, az MTA doktora beszélt. A meghívott előadó a téma kiváló ismerője, számtalan, a témába vágó írás, cikk, könyv szerzője, Jászságért díjas, előadásában összefüggésekben mutatta be, milyen változásokat hozott az önmegváltás a jászkunok életében. Ekkor lett a Jászkun Kerület önálló törvényhatóság, lakói és települései kollektív és személyes szabadságjogokat nyertek, kitért arra, mit jelentett

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet előadást tart. Fotó: Bugyi Gábor

a föld megváltása, s hogyan vállaltak felelősséget és anyagi áldozatokat is azokért, akiknek nem volt miből megváltani magukat. Magam nem tudtam gyerekkoromban, miért is voltak közös legelők a község szélén, miért volt kollektív földtulajdon, mit jelentett a családi hagyományban élő a nagy-nagy szabadságvágy, a minket más elbírálás illet meg érzése, stb... Előadásából világosabbá vált, miért is beszélhetünk jász öntudatról, mennyiben voltunk mi mások, mint a többiek. Előadása után állt össze bennem igazán nagyon sok olyan dolog, ami eddig szétszórva, külön-külön kis fiókokban megbújt, de egységes képet nem mutatott.

Szűnni nem akaró tapssal köszönték meg a jelenlévők az előadást. Érezni lehetett a levegőben: a tudományos teljesítés elismerésének, egy évtizedek óta elkötelezetten végzett kutatómunkának szólt az elismerésnek ez a módja.

A díszoklevelet dr. Dobos László, a Jászok Egyesülete ügyvivője mutatta be. Szokásához híven a saját érdemeiről nem beszélt, a másokéról annál inkább. Tőle tudjuk, hogy egy tévedés irányította a figyelmét a redemptiós oklevélre. Az egyik internetes forrás tévesen egy Mária Teréziához köthető vásártartási engedélyt nevez meg redemptiós oklevélnek. Csak kevesen tudják, hogy az eredeti oklevél könyvformájú mappa volt, melynek rövidített, nyomtatott változatait gyakran használták a Jászkun Kerületben.

„Jászlajosmizse" kanonok-plébánosa, Süveges István javasolta a díszoklevél sokszorosítását, közkinccsé tételét, hiszen ennél fontosabb dokumentum egy, jász identitását őrző ember számára nemigen van. Dr. Dobos László nem az az ember, aki a jó ötleteket hagyja

Dr. Dobos László bemutatja az oklevelet Fotó: Bugyi Gábor

elveszni, bár nem azonnal fogalmazódott meg benne a ma „kakaóbiztosnak" minősülő oklevél ötlete. Azt biztosan tudta, nem lehet lemondani a valamikor a jászok fővárosában, Jászberényben őrzött, a II. világháború idején megsemmisült, eredetileg latin nyelvű okmány, a redemptiós díszoklevél új magyar fordításban való közzétételéről.

Már csak azért sem, mert régi vágya is teljesült ezzel: végre kezünkbe vehetjük azt, amit annyiszor emlegetünk… Múltunk egy nagyon fontos darabját. Szabadságvágyunk kézzel fogható bizonyítékát. Ehhez társat is talált, szakmai segítője ebben az értékmentő munkában dr. Csáky Imre történész, az MTA köztestületi tagja volt, aki személyesen is részt vett az ünnepi eseményen.

Valóban ünnepi, sőt felemelő, történelmi pillanat volt, amikor dr. Dobos László, a Jászok Egyesületének ügyvezetője átadta dr. Szabó Tamásnak, Jászberény polgármesterének – s személyében szimbolikusan az összes jász embernek – az oklevél tiszteletpéldányát. Jó ötlet volt az díszoklevél ilyen megjelentetése: hivatalok falán bekeretezve, íróasztalokon alátétként, diákoknak ajándék gyanánt jól mutat. S ha ezek egyike sem lehet megfelelő alkalom vagy ürügy, akkor csak azért legyen a birtokunkban, mert jászok vagyunk. Ezt az újabb megerősítést köszönjük dr. Dobos Lászlónak. Ismét egy erős szál, ami a közös földhöz, a Jászsághoz köt bennünket.

A rendezvény méltó esemény volt a magyar kultúra legfiatalabb ünnepén, s ismét bizonyítottuk, hogy mi jászok vagyunk a „legmagyarabb magyarok". (1896-ban Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánja a magyar honfoglalás millenniumára mozgósító körlevelében teljes természetességgel Jász-Nagykun-Szolnokot a legmagyarabb vármegyének nevezi, innen egyszerű a következtetés továbbgondolása, kik is a legmagyarabbak, s számunkra ehhez kétség nem férhet.) Mindannyian éreztük, mennyire igaza volt Mádl Ferencnek, Magyarország egykori köztársasági elnökének, aki 2003-ban a jászok világtalálkozóján így fogalmazott: *„Éljék meg büszkén és a hagyományok megőrzésével a legszebb kettős kincsüket: nevezetesen, hogy Önök éppoly erős öntudattal jászok, mint amilyen kiszakíthatatlanul immár évszázadok óta magyarok."*

Szerintem mindannyian, akik ennek a felemelő rendezvénynek a részesei lehettünk, büszkék voltunk őseinkre, elődeinkre, s el is gondolkoztatott: vajon mi most, mai magyarok, mai jászok képesek lennénk-e hasonló nagy áldozathozatalra? Nem tudom… de jó volt érezni, azok leszármazottai vagyunk, akik ilyen nagy tettekre voltak képesek.

Dr. Kalmár Pálné
ny. középiskolai igazgató

A Pájer Antal-díj idei kitüntetettjei

Szikszai Mária és Molnárné Szikszai Klára kapta 2016 januárjában, a Magyar Kultúra Napja Jászapátin megtartott rendezvényén a Pájer Antalról elnevezett díjat. Mivel közel hat évtizedes ismeretség, kölcsönös tisztelet és nem külsőségekben megnyilvánuló barátság van közöttünk, bocsássák meg nekem, ha a laudáció személyesebb lesz a szokásosnál.

Ha Szikszai Máriára és Klárára gondolok, akkor számomra legelőször az édesapa, Szikszai Gábor tanár alakja jön elő az évtizedek egyre halványuló, de még meglévő és elevenen ható emlékezetéből. Azért ő, mert hiszem, nem előzmények nélküli a most kitüntetettek működése.

Gábor bácsi – aktív pályafutásának abban a korszakában, amit én ismerhettem –, egy személyben volt kiváló, szuggesztív tanár, tanító, népművelő, múzeumalapító és -igazgató, népi tárgyak megmentője, konzerválója, hagyományok ápolója és átadója, a pódiumszínpad, az irodalmi színpad helyi megteremtője, a mára már elismertté lett jász hímzés motívumainak első lerajzolója és népszerűsítője, egy kis település, akkor közigazgatásilag község szellemi lelkiismerete, valódi *lámpása.* A szó legnemesebb értelmében.

Ez az elkötelezett, következetes és halkszavúságában is tekintélyt parancsoló emberi kiállás nem maradt hatás nélkül. Lányai – hozzá hasonlóan – először is szakmájukban alkottak maradandót. Mária a könyvtár igazgatójaként nemcsak a gyűjtemény őrzését, gyarapítását tartotta fontosnak, hanem a lakosság közművelődésének általános emelését – elsősorban a kisgyermekek, általános iskolai tanulók számára szervezett – ismeretbővítő foglalkozásokkal. Klára általános iskolai tanárként a tanulók esztétikai neveléséért tett sokat. Magyarosként az irodalom, rajztanárként a képi kultúra megértetéséért dolgozott. Mindketten ízlésre neveltek, a magasabb kultúra elfogadtatásának igényével.

Nyugdíjba vonulásuk után is fontosnak érezték, hogy Jászapáti értékeit felkutassák, az eredményeket közkinccsé tegyék. Édesapjuk *Az én falum* címmel megírt kétkötetes krónikája fontos helytörténeti dokumentum, de lányai sem maradnak el mögötte. Összes értékmentő tevékenységükre nincs lehetőségünk kitérni, de minden bizonnyal a legnagyobb hatású munkájuk az *Urunk szolgálatában* címmel kiadott nagy becsű könyv, és forrástörténeti értékkel bír az *1914. Koczka József naplója* címmel megjelent kiadvány is, valamint *A Lámpás* című, édesapjukról írt életút, amit Klára egyedül jegyez.

És ezekkel még nincs vége a tevékenységüknek. Lelkesen támogatták a templomi szekkó felújítási munkálatait, és minden olyan kezdeményezést, ami a település szépülését szolgálta. Lakásuk valóságos kutatóműhely, az utóbbi években nagyon sokat dolgoztak azért, hogy a jász minták valóban bekerüljenek az országosan is elismert népi kincseink közé. Szinte nincs olyan jász mintás párna, futó, oltárterítő, amit Jászapátin és Jásziványon nem Klára tervezett volna a lehető legnagyobb szakmai hűséggel és kreativitással. Mária pedig azok textilen történő megvalósításáért, igényesen kivitelezett hímzéseiért érdemli ki csodálatunkat. Tudom, nem várnak semmilyen címet, rangot, díjat mindezekért, de a mi lelkünknek jó az, ha arra érdemesek kapnak elismerést. A Jászok Egyesülete által alapított Jászságért Díj után méltán megérdemlik a Pájer Antal-díjat, ami Jászapátin a kulturális munkáért adható legmagasabb elismerés.

Gratulálunk, s reméljük, még nagyon sokáig gazdagítják városunk, s így a Jászság szellemi értékeit. ***Dr. Kalmár Pálné***
ny. középiskolai igazgató

Molnárné Szikszai Klára és Szikszai Mária az ünnepségen ***Fotó: Szabóné Tajti Katalin***

„Miért ne lehetne a magyar néptánc népszerűbb az írnél?”
A fonóban is letáncolták egymást a legények

Sorsuk eleve elrendeltetett, nem volt más választásuk, „táncolva nőttek fel”. Az immár világhírnév felé lépdelő Fricska Táncegyüttes fiatal tagjai gyermekkoruktól részesei a hazai néptánc mozgalomnak, anyanyelvi szinten ismerik a kárpát-medencei táncdialektusokat, nem mellékesen pedig – ha tánclépésről van szó – a világon nincs náluk gyorsabb.

A Fricska Táncegyüttes *Fotó: Szalai György*

Az év első fellépői voltak a jászberényi Főnix Fészek Műhely színházban, és természetesen nagyon sokan voltak kíváncsiak ismét a Fricska Táncegyüttes előadására. – Láttam már őket színpadon, és tudtam mire számítsak, de azért másfél méter közelről nézve mégis elképesztő volt a tempó, amit produkáltak – mondta szomszédjának a műsor után távozóban az egyik néző.

Moussa Ahmed, Papp Máté Bence és Papp Gergely Bálint több mint másfél évtizede táncol Gödöllőn. A csapat kétharmada pedig a szülők révén szorosan kötődik Jászberényhez is. Máté és Gergely édesapja, Papp Imre volt az alapítója és jó néhány évig művészeti vezetője az idén 45. jubileumát ünneplő Jászság Népi Együttesnek, és édesanyjukkal, Péterbence Anikóval közösen számtalan alkalommal gyűjtötték táncainkat a Kárpát-medencében.

– Meghatározó élmény volt számunkra gyermekkorunkban – és azóta is évről évre –, amikor nyaranként ellátogattunk a Csángó fesztiválra Jászberénybe – mondta Papp Gergely Bálint.

– A néptáncos kavalkád, a táncházak hangulata feledhetetlen élmény számunkra. Ezért is érezzük fontosnak, hogy minél többször ellátogassunk Jászberénybe.

A Hungary’s Got Talent, és a Britain’s Got Talent műsorsorozatban is óriási sikert arató formáció nevét akkor kapta fel először a világsajtó, amikor a tagok eldöntötték: a világ leggyorsabb táncosai lesznek és Michael Flatley rekordját adták át a múltnak. Hárman együtt, két perc alatt 3937 leütést produkáltak, miközben mindannyian túlteljesítették az angol úriember korábbi másodpercenkénti 35-ös csúcsát, hiszen másodpercenként 38, 39, illetve 41 leütést értek el.

– Nem változtatunk a táncelemeken, abból a tánckincsből táplálkozunk, amit előttünk évtizedeken át gyűjtöttek, filmeztek, leírtak a kutatók – mondja Moussa Ahmed, amikor céljaikról kérdezzük a csapatot. – A modern, látványos előadásmóddal pedig egyfajta hidat építhetünk a fiatalok felé, egy kapocs lehetünk, aminek segítségével ráirányítjuk a figyelmet a néptáncra.

– Ha jobban belegondolunk annak idején a fonóban, a mulatságokon a legényeknek sem volt más célja, minthogy megmutassák magukat, hogy „letáncolják” a többieket – teszi hozzá Gergő –, hogy minél több figyelmet kapjanak. A táncnak ezt a dinamikáját, ezt a vehemenciáját, ezt a mozzanatát fogtuk meg és visszük tovább a XXI. században. Ez pedig magával hozta, hogy meghívnak bennünket például Monte-Carlóba fellépni, ugyanakkor ott van az is, hogy vidéki iskolákban mutatjuk be a gyerekeknek a néptánc alaplépéseit.

– Nem mi nyertük meg az RTL Klub Hungary’s Got Talent sorozatát – jegyzi meg Máté –, de sokat nyertünk vele. Sok fellépésre hívnak bennünket, ugyanakkor az megér minden pénzt, hogy a gyerekeknek is elvihetjük mindazt, amiért mi eddig dolgoztunk. Ezt szeretnénk továbbvinni a későbbiekben is.

– Remélem, példát mutathatunk másoknak – egészíti ki Gergő az elmondottakat –, szeretném, ha a magyar néptánc egyre népszerűbb lenne, hiszen miért is ne lehetne népszerűbb, mint az ír néptánc, óriási az a kincs, ami a Kárpát-medencében ránk maradt.

Nem csak a lépéseket gyakorolják. A Ficska Táncegyüttes tagjai elmondták, ahhoz, hogy az általuk bemutatott látványos tánc valóban mutatós, dinamikus és pontos legyen nem elég a legmagasabb szinten ismerni a lépéseket. A táncpróbák mellett komoly edzéstervet visznek végig a konditeremben, szigorúan ügyelnek az étkezésre, a megfelelő tápanyag- és folyadékbevitelre is. Életformájukat ahhoz alakították, hogy végigmehessenek a megkezdett úton.

Banka Csaba újságíró
(A cikk átvétel az Új Néplap 2016. február 4-i számából.)

Kérjük az 1%-ot

Kérjük, adóbevallása elkészítésekor adójának 1%-át ajánlja a Jász Múzeumért Alapítvány javára. A befolyt összeget Redemptio című lapunk megjelentetésére fordítjuk.

Adószámunk: 18824168-1-16

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2016. április végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban CD-n és e-mailen legkésőbb 2016. március 31-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

* * *

Lapunk a Jász Önkormányzatok Szövetsége és a személyi jövedelemadó 1%-ának támogatásával jelenik meg.

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja
Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bugyi Gábor, Farkas Kristóf Vince,
Kókai Magdolna
Előkészítési munkák: Bugyi Gábor
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai munkák: ARTANDER Kft.
www.artander.hu